

**MUSIQA, BADIY GRAFIKA VA MEHNAT
TA'LIMI FAKULTETI
5142000- mehnat ta'limi yo'nalishi**

Kasbiy ta'limni o'qitish metodikasi kafedrası

**« Mehnat va kasb ta'limidan sinfdan tashqari
mashg'ulotlar tashkil qilish texnologiyasi »
Malakaviy bitiruv ishi**

Bajaruvchi: Yorbekova Barno

Ilmiy rahbar: dots. O.Uzoqov

Samarqand -2012

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI SAMARQAND
DAVLAT UNIVERSITET**

MUSIQA, BADIY GRAFIKA VA MEHNAT TA'LIMI FAKULTETI

5142000- MEHNAT TA'LIMI YO'NALISHI

KASBIY TA'LIMNI O'QITISH USLUBIYATI KAFEDRASI

**MEHNAT VA KASB TA'LIMIDAN SINFDAN TASHQARI
MASHG'ULOTLAR TASHKIL QILISH
TEXNOLOGIYASI**

**Bajaruvchi: Yorbekova Barno
Ilmiy rahbar: dotsent. O.Uzoqov**

Malakaviy bitiruv ishi Kasbiy ta'limni o'qitish metodikasi kafedrasida bajarildi. Kafedraning 2012 yil 28 maydagi majlisida muhokoma qilindi va himoya tavsifa etildi (bayonnoma №10)

Kafedra mudiri: dots. O.Uzoqov

Malakaviy bitiruv ishi YaDAK ning 2012 yil ___ iyundagi majlisida himoya qilindi va _____ foizga baholandi (boyonnoma №).

**YADAK raisi :
A'zolari:**

Samarqand-2012

Samarqand davlat universiteti musiqa, badiiy grafika va mehnat ta'limi fakulteti « Kasbiy ta'limni o'qitish uslubiyati » kafedrasida majlisining 10-bayonnomasidan

KO'CHIRMA

2012 yil 28 may

Qatnashdilar: Kafedra azolari 8 nafar.

Majlis raisi: dots. O.Uzoqov
Kotib: o'qit. S.Igamov

KUN TARTIBI:

Kasbiy ta'lim kafedrasida 2011-2012 o'quv yilida bajarilgan malakaviy bitiruv ishlarining dastlabki himoyasi va ularni himoyaga tavsiya etish haqida.

ESHITILDI: 2011-2012 o'quv yilida bajarilgan malakaviy bitiruv ishlari bilan majlis ahlini kafedra mudiri dots. O.Uzoqov tanishtirdi va quydagilarni bayon qildi:

2011-2021 o'quv yilida 5142000- Mehnat ta'limi yo'nalishining bitiruvchi kurs talabasi Yarbekova Barno « Mehnat va kasb ta'limidan sinfdan tashqari mashg'ulotlar tashkil qilish texnologiyasi » mavzusida bitiruv malakaviy ishi yozdi. Ilmiy rahbar dotsent O. Uzoqov. Talaba ushbu mavzu bo'yicha yozgan ishini kafedraga taqdim etgan. Ish yuzasidan ilmiy rahbarning ijobiy mulohazalari ham bor. Shuning uchun so'zni bitiruvchi Yarbekova Barnoga bersak. U malakaviy bitiruv ishining mazmuni bilan tanishtirsa.

Yarbekova Barno malakaviy bitiruv ishining mazmun-mohiyati haqida gapirib, mavzuning dolzarbligi, o'rganilish darajasi, ilmiy va amaliy ahamiyati, amalga oshirilgan ishlar haqida gapirdi.

Shundan so'ng talabaga o'qit.B.Yuldashev, kata o'qituvchi U.Utanovlar savollar berishdi. Savollarga Yarbekova Barno javob berdi.

Yarbekova Barnoning chiqishi, savol-javoblardan so'ng mazkur malakaviy bitiruv ishi YaDAK ga himoyaga tavsiya etish haqida kaftdra majlisi

QAROR QILADI:

1. Mehnat ta'limi yo'nalishi bitiruvchi kurs talabasi Yarbekova Barnoning « Mehnat va kasb ta'limidan sinfdan tashqari mashg'ulotlar tashkil qilish texnologiyasi » mavzusidagi malakaviy bitiruv ishi talabga javob beradi deb hisoblansin va u YADAK ga himoyaga tavsiya etilsin.
2. Yarbekova Barnoning ushbu malakaviy bitiruv ishiga SamDU Pedagogika fakulteti dotsenti S.O'tanazarov taqrizchi deb belgilansin.
3. Kasbiy ta'limni o'qitish mttodikasi kafedrasining ushbu qarorini tasdiqlash fakultet dekanatidan so'ralsin.

Majlis raisi:

dots. O.Uzoqov

Kotib:

S.Igamov

A.Navoiy nomidagi SamDU Musiqa, badiiy grafika va mehnat ta'limi fakulteti
«Mehnat ta'limi» yo'nalishi bitiruvchi kurs talabasi Yorbekova Barnoning
« Mehnat va kasb ta'limidan sinfdan tashqari mashg'ulotlar tashkil qilish
texnologiyasi » nomli malakaviy bitiruv ishiga

TAQRIZ

Mehnat ta'limi darslarida tashkil qilinadigan sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'zining maqsad va vazifasiga ko'ra bir nechta turlarga bo'linadi. Ma'lumki tashkil qilinadigan sinfdan tashqari mashg'ulotlar dars samaradorligini oshirishga yordam beruvchi asosiy vosita bo'lishi bilan birga o'quvchilarni kasb- hunarga yo'llashda katta ahamiyat kasb etadi. Ko'pgina o'qituvchilar sinfdan tashqari mashg'ulotni bir xilda deb qarab xatoga yo'l qo'yadilar. Aslida bu ikkalasi maqsad vazifasi turlichadir. Tadqiqotchi o'z mavzusi bo'yicha olib borgan tadqiqotlarida yuqoridagi fikrlarni yoritib berishga harakat qilgan. Haqiqatdan ham tashkil qilinayotgan sinfdan tashqari mashg'ulotlar ma'lum bir texnologiyalar asosida olib borilsa ijobiy natijalar berishi mumkin. Shu bois mavzuning dolzarbligi yaqqol ko'rsatib berilgan.

Bitiruv malakaviy ishi kirish, 2 bob, 7 ta paragraf, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ruyxatidan iborat bo'lib, hajmi 56 betdan iborat.

Kirish qismida muallif ishning dolzarbligi, maqsad va vazifalari, tadqiqot obyekti va predmeti, ilmiy taxmini, ishning yangiligi va amaliy ahamiyatini tushunarli bayon etgan.

I-bobda O'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash ishlarini tashkil qilishda sinfdan tashqari mashg'ulotlarning ahamiyati, uning pedagogik asoslari, tarbiyaviy ahamiyatiga keng urin berilgan.

II –bobda esa olingan ilmiy ma'lumotlar tahlil qilingan. Mehnat va kasb ta'limidan sinfdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyalari yani kasb-hunarga yo'llashni takomillashtirish texnologiyasi, o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llashning uyg'unligi, ularning mezonlari yoritib berilgan.

Xulosa qismida ilmiy taxmin, tasdiqlanganligi qayd etilgan va qimmatli amaliy mulohazalar bayon etilganki bu ishning ilmiy jihatdan yangiligi desa bo'ladi. Ishni bajarishda muallif juda kata miqdordagi adabiyotlarni tahlil etilganligi bilinib turibdi va o'z xulosasiga tayangan holda ish tutgan. Shunday bo'lsada ishni bajarishda ayrim kamchiliklarga yo'l qo'yilgan. Ular adabiyotlar tahlilida chalkashliklar, arfografik xatoliklar mavjudligida ko'zga tshlanadi.

Yorbekova Barnoning malakaviy bitiruv ishini amaldagi « Nizom» talablari darajasida yozilgan deb hisoblab uni YA.D.A.K da himoyaga tavsiya etaman.

Taqrizchi:
SamDU Pedagogika fakulteti
dotsenti

S.O'tanazarov

24.05.2012 y.

A.Navoiy nomidagi SamDU Musiqa, badiiy grafika va mehnat ta'limi fakulteti
Mehnat ta'limi yo'nalishi bitiruvchi kurs talabasi Yorbekova Barnoning
« Mehnat va kasb ta'limidan sinfdan tashqari mashg'ulotlar tashkil qilish
texnologiyasi » nomli malakaviy bitiruv ishiga

M U L O H A Z A L A R

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'zining maqsad va vazifasiga ko'ra bir nechta turlarga bo'linadi. Ma'lumki tashkil qilinadigan sinfdan tashqari mashg'ulotlar dars samaradorligini oshirishga yordam beruvchi asosiy vosita bo'lishi bilan birga o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llashga katta ahamiyat kasb etadi. Ko'pgina o'qituvchilar sinfdan tashqari mashg'ulotni bir xilda deb qarab xatoga yo'l qo'yadilar. Aslida bu ikkalasi maqsad vazifasi turlichadir. Biz o'z mavzuyimiz bo'yicha olib borgan tadqiqotlarimizda yuqoridagi fikrlarni yoritib berishga harakat qilganmiz. Haqiqatdan ham tashkil qilinayotgan sinfdan tashqari mashg'ulotlar ma'lum bir texnologiyalar asosida olib borilsa ijobiy natijalar berishi mumkin. Shu bois mavzuning dolzarbligi yaqqol ko'rinib turadi.

Bitiruv malakaviy ishi kirish, 2 bob, 7 ta paragraf, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ruyxatidan iborat bo'lib, hajmi 56 betdan iborat.

Kirish qismida muallif ishning dolzarbligi, maqsad va vazifalari, tadqiqot obyekti va predmeti, ilmiy taxmini, ishning yangiligi va amaliy ahamiyatini tushunarli bayon etgan.

I-bobda O'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash ishlarini tashkil qilishda sinfdan tashqari mashg'ulotlarning ahamiyati, uning pedagogik asoslari, tarbiyaviy ahamiyatiga keng urin berilgan.

II –bobda esa olingan ilmiy ma'lumotlar tahlil qilingan. Mehnat va kasb ta'limidan sinfdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyalari yani kasb-hunarga yo'llashni takomillashtirish texnologiyasi, o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llashning uyg'unligi, ularning mezonlari yoritib berilgan.

Xulosa qismida ilmiy taxmin, tasdiqlanganligi qayd etilgan va qimmatli amaliy mulohazalar bayon etilganki bu ishning ilmiy jihatdan yangiligi desa bo'ladi. Ishni bajarishda muallif juda kata miqdordagi adabiyotlarni tahlil etilganligi bilinib turibdi va o'z xulosasiga tayangan holda ish tutgan. Shunday bo'lsada ishni bajarishda ayrim kamchiliklarda yo'l qo'ygan. Ular adabiyotlar tahlilida chalkashtliklar, arfografik xatoliklar ko'zda tashlanadi.

Yorbekova Barno malakaviy bitiruv ishini amaldagi « Nizom» talablari darajasida yozgan deb hisoblab uni YA.D.A.K da himoyaga tavsiya etaman.

Ilmiy rahbar:
24.05.2012 y.

dots. O.Uzoqov

Alisher Navoiy nomidagi Samarqand Davlat universiteti
Musiqqa, badiiy grafika va mehnat ta'limi fakulteti

Yo'nalish : 5142000 Mehnat ta'limi
Kafedra: Kasbiy ta'limni o'qitish uslubiyati

TASDIQLAYMAN
O'quv metodik boshqarma
boshlig'i dots. X Qurbonov

« _____ » _____ 20__ yil

MALAKAVIY BITIRUV ISH BO'YICHA
TOPSHIRIQ VARVQASI

1.Ijrochi: Yorbekova Barno

2.Mavzu : « Mehnat va kasb ta'limidan sinfdan tashqari mashg'ulotlar tashkil qilish
texnologiyasi »

Mavzu universitet Ilmiy kengashining « _____ » _____ 20__ yildagi _____
_____ sonli qarori bilan tasdiqlangan

**3.Mavzuning dolzarbligi, nazariy va amaliy (iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik, ilmiy-
texnik, mehnat muhofazasi, hayot xovfsizligi va x.k.) ahamiyati**

Mavzuning dolzarbligi, maqsadi, vazifasi, tadqiqot metodlari, obyekti ,
gipotezasi aniqlangan . U umumiy uslubiy va metodik ta'lim manbalari mehnat ta'limi kasb
ta'limi o'qituvchilariga natijasi havola qilinadi

**4. Malakaviy bitiruv ishini bajarish uchun tavsiya qilinadigan ilmiy o'quv –
uslubiy va boshqa axborot manbalari (darslik, o'quv qo'llanmalari ma'ruzalar
matni, monografiya, ilmiy maqolalar va x.k.)**

1. Txorjevskiy A. Mehnat ta'limi metodikasi. T.: O'qituvchi 1990 y.
2. Davlatov K., Magzumov P.T. Mehnat va kasb ta'limi nazariyasi hamda metodikasi
T.: - O'qituvchi 1991 y.
3. Vorobyev A.I. Mehnat ta'limi metodikasi va kasb tanlashga yo'llash.
T.: - O'qituvchi 1989 y.
4. Uzoqov O. Kasbiy mahorat. Sam DU 2009 y.

**5. Malakaviy bitiruv ishi bo'yicha ma'lumotlar to'plash hamda tadqiqot ishlari
olib borish manbalari va joylari (o'quv zali va xonalari, ilmiy kutubxona,
laboratoriya, tashkilot, korxonalar)**

Kasbiy ta'lim uslubiyati kafedrası , SamDU axborot resurs markazi, Payariq tumani ,
 _____maktab

6. Malakaviy bitiruv ishini tayyorlash bo'yicha amalga oshiriladigan ishlar rejasi.

№	Ishning mazmuni	Taxminiy Hajmi (bet)	Ijro Muddati	Izoh
1.	Masalaning qo'yilishi, Mavzuning dolzarbiligi yechilishi yoki o'rganilishi lozim bo'lgan masalaning mohiyatini va maqsadini yoritib berish (kirish qismi)	8 bet	oktyabr	
2.	Mavzu bo'yicha ma'lumot – larni to'plash va tahlil qilish (yordamida mulohaza va faktlar)	12 bet	Noyabr Dekbr	
3.	Olib borilgan tajribalar, tatqiqot ishlari, natijalarni tahlil qilish va tartibga solish (paragraf, bob, bo'lim yoki qismlar bo'yicha).	10 bet	Yanvar	
4.	Olingan natijalarni nazariy va amaliy ahamiyati bo'yicha xulosa berish hamda tadbqiq sohalari va usullariga oid takliflar tayyorlash	10 bet	Fevral	
5.	Bitiruv ishini rasmiylashtirish va uning himoyasi uchun zaruriy ko'rgazmali vositalarni (jadvallar, rasmlar, grafiklar, diograma, maket, stend vax.k.) tayyorlash	8 bet	aprel	
6.	Dastlabki himoyaga tayyorgarlik ko'rish va himoyaga chiqish matini tayyorlash.	4	May	
7.	Bitiruv ishi bo'yicha qo'shimcha aslahatlar	4	iyun	

7. Ilmiy maslahatchilar:

Maslahatchi	Bo'limlar	Topshiriqlar	Izoh
Uzoqov O.	2	7	

Ilmiy rahbar:
 Kafedra mudiri:
 Topshiriqni qabul qildim:

dots. O.Uzoqov
 dots. O.Uzoqov
 B Yorbekova

**MAVZU: MEHNAT VA KASB TA'LIMIDAN SINFDAN TASHQARI
MASHG'ULOTLAR TASHKIL QILISH TEXNOLOGIYASI**

REJA:

KIRISH

**I-BOB. O'QUVCHILARNI KASB - HUNARGA YO'NALTIRISH
ISHLARINI TASHKILLASHTIRISHDA SINFDAN TASHQARI
MASHG'ULOTLARNING AHAMIYATI**

1.1 Sinfdan tashqari mashg'ulotlarning ta'lim – tarbiyaviy ahamiyati

**1.2 Sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilishning pedagogik
asoslari**

**1.3. O'quvchilarni kasb - hunarga yo'naltirishishlda sinfdan
tashqari mashg'ulotlarning tutgan urni**

**1.4 Texnik ijodkorlikka – oid to'garaklar tashkil qilishning nazariy
asoslari**

**II- BOB. SINFDAN tashqari mashg'ulotlar jarayonida
o'quvchilarni**

kasb - hunarga yo'llash texnologiyasi

**2.1 Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb-
hunarga yo'llashni takomillashtirish texnologiyasi**

**2.2. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilish bilan
o'quvchilarni kasb – hunarga yo'llash uyg'unligi**

**2.3. Kasb – hunarga yo'llash ishlarini tashkil qilishda
sinfdan tashqari mashg'ulotlar mazmunini tanlashning
mezonlari**

Xulosa.

Adabiyotlar ro'yxati

KIRISH.

Respublikamiz o'zining mustaqil taraqqiyotiga erishgach 1997 - yil 29 avgustda «Ta'lim to'g'risida» gi qonun, «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» qabul qilindi. Bu muhim xujjatning asosiy maqsadi, ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, undan o'tmishdan qolgan mafkuraviy qarash va sarqitlardan to'la xalos yeish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlashning milliy tizimini yaratishdan iboratdir.

Shuningdek, ta'limda bir qator ijobiy o'zgarishlar yuz bermoqda hamda ta'limni amaliyot bilan bog'lash , bundan tashqari, fan yutuqlarini ishlab chiqarishga qo'llash ilgari surilmoqda. Ta'lim jarayoniga ilg'or pedagogik texnologiyalarni, qo'llash, shu bilan bir qatorda ta'lim samaradorligini oshirish uchun o'qitishda muammoli ta'lim metodidan foydalanish innavasion texnologiyalarni qo'llash bilan o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirishga yaqindan yordam berishi tabiiydir. Bajariladigan har bir bitiruv malakaviy ishi talaba uchun ilk bor ilmiy ijodiy izlanishga qadam qo'yish demakdir. Bundan tashqari, talabalar ilmiy manbalar bilan ishlash, ularni tahlil qilish ko'nikma va malakalariga ega bo'ladilar.Eng avvalo sinfdan va darsdan tashqari ishlar nima ekanligini ko'rib chiqaylik.

Umuman olganda dars vaqt jixatidan chegaralangan bo'lib mehnat ta'limiga oid bo'lgan barcha bilimlarni o'quvchilarga yitkazish juda qiyin . Bunday ishlarni sinfdan tashqari mashg'ulotlarning biror bir turini tashkil qilish bilan bu bushliqni bartaraf etish mumkin.

Xolbuki sinfdan tashqari mashg'ulot deb, o'quv dasturidagi hamda rejadagi materallarga bog'liq bo'lmagan shu bilan bir qatorda sinfdagi xoxlagan o'quvchilar

bilan belgilangan muddatda ma'lum bir vaqt oralig'ida jadval asosida olib boriladigan o'quvchilar mashg'ulotga aytiladi.

Sinfdan tashqari mashg'ulot esa o'quv materialiga bog'liq bo'lgan sinfdagi barcha o'quvchilarning qatnashishiga asoslanib tashkil etiladigan mashg'ulotga aytiladi.

Demak ko'pgina o'qituvchilar sinfdan tashqari mashg'ulotlar bilan darsdan darsdan tashqari mashg'ulotlarni bir xil mazmunda deb qaraydilar. Bu esa bir xil ma'noni anglatmasligi yuqoridagi ta'rifimizda ham ko'rinib turibdi.

Endi biz o'z mavzumiz bo'yicha malakaviy bitiruv ishimizni bajarish jarayonida respublikamiz nashriyotlarida chop yetilayotgan darslik, o'quv, uslubiy qo'llanmalarni o'qib, o'rganib tahlil qilishga harakat qildik. Na'muna sifatida ayrimlarini keltirib o'tamiz:

1. Txorjevskiy D.A. Mehnat ta'limi metodikasi. -T.: O'qituvchi, 1990. Bu qo'llanmada V-VII sinf o'quvchilariga mehnat ta'limi berishning vazifalari, mazmuni va prinsiplari yoritilgan, metal va yog'ochga qo'lda ishlov berish, stanoklarga ishlash, elektron montaj ishlarini bajarishga hamda qishloq xo'jaligi mashinalarini o'rganish metodikasi bayon qilingan. Shuningdek, laboratoriya ishlarini tashkil qilish va bajarishni, ishlab chiqarish korxonalariga ekskursiyalar uyushtirishni, kasbga yo'llash ishlarini o'quvchilarni ijtimoiy foydali, sinfdan tashqari ishlarni tashkil qilish masalalarini, bundan tashqari, muammoli ta'lim metodi asosida tashkil qilingan dars ishlanmalari yoritib berilgan.

2. Varob'yov A.I. Mehnat ta'limi va kasb tanlashga yo'llash metodikasi. -T.: O'qituvchi, 1984. Mazkur chop etilgan o'quv qo'llanmasida mehnat ta'limidagi tarbiya masalalarining tarkibiy qismi va mazmuni, mehnat ta'limi sistemasi va psixologik – fiziologik asoslari, prinsiplari, metodlari, maktab ustaxonasidagi ta'lim ishlarining tashkiliy formalari; mehnat ta'limini rejalashtirish, o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash, texnikaviy ijodkorlikka oid bo'lgan sinfdan tashqari ishlar, shuningdek, maktab ustaxonalarini jihozlash, o'quvchilarni metallga qo'lda va stanoklarda ishlov berishga o'rgatish metodikasining xususiyatlari; qishloq xo'jalik tajribalariga hamda yelettrotexnikaga oid ishlarini

o'rgatish metodikasi, shu bilan qatorda ta'lim jarayonida muammoli ta'lim metodlarini dars jarayoniga qo'llanishi haqida fikrlar bayon qilingan.

3. Davlatov K., Magzumov P., Karimov K. Mehnat va kasb tanlashga yo'llash nazariyasi hamda metodikasi. -T.: O'qituvchi, 1991- yilda chop yetilgan qo'llanmada yoshlarimizga mehnat va kasb tarbiyasi berishning nazariy asoslari hamda metodikasi, mehnat ta'limi darslarida o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash bosqichlari, kasb tanlashga yo'llashning tarbiyaviy ahamiyati, maktab sistemasida kasb tanlash ishlari haqida batafsil fikrlar bayon yetilgan.

4. Xoldorov O'., Isoqov T. Qishloq xo'jalik asoslarini o'qitish metodikasi. T.: O'qituvchi, 1991- yilda nashr etilgan. Ushbu qo'llanmada asosan V- IX - sinflarda mehnat ta'limi fanidan ayrim mavzularni o'qitish metodikasi, maktabda qishloq xujaligiga oid sinfdan tashqari ishlar hamda yozgi ishlab chiqarish amaliyotlarini tashkil qilish metodikasi amaliy mashg'ulotlarni olib borish usullari o'z ifodasini topgan. Demak, sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilish metodikasi o'quv jarayoniga qo'llash ko'pgina o'quv manbalarida yoritishda o'z ifodasini kam topgan. Xususan, mehnat ta'limini o'qitish jarayonida yana ham kamroq.

5. Uzoqov O., Yuldoshev B. Mehnat ta'limning o'qitish metodikasi (uslubiy qo'llanma) Samarqand: SamDU nashri 2007. Ushbu uslubiy qo'llanmada ta'lim metodlari mehnat ta'limi darslarida muammoli ta'lim va didaktik tushunchalar, yog'och va metallarga, gazlamalarga ishlov berish texnologiyalari shuningdek, akademik lisey kasb-hunar kollejlarda mehnatga tayyorgarlik, mehnat ta'limi fanining boshqa fanlar bilan aloqasi asosida kasb tanlash ishlariga keng o'rin berilgan.

6. Parmonov A., Sharipov Sh. V-VII- sinflar mehnat darslarida badiiy – konstruktorlik faoliyatining mazmuni. T.: Respublika ta'lim markazi, 2004 yilda chop etilgan metodik tavsiyanomasida ishlab chiqarishni rivojlantirishda hozirgi ishchilar mehnatini tahlil qilish asosida V-VII –sinflar o'quvchilarini dizayn 'lementlari mavjud keng konstruktorlik faoliyatiga jalb etish orqali

jismoniy va aqliy mehnatni o'zaro bog'liq holda amalga oshirish, uni badiiy – ijodiy elementlar bilan boyitish mazmuni haqida fikrlar berilgan.

7. Uzoqov O.Uzoqova I. Kasb tanlashga yo'llash nazariyasi va metodikasi nomli uslubiy qo'llanmasida o'quvchilarni mehnat va kasb ta'limiga oid ishlarni nazariy va amaliy metodik tomonlariga keng o'rin berilgan

Bundan shunday xulosa chiqadiki, yuqoridagi ko'rsatib o'tilgan o'quv metodik adabiyotlarni o'rganishimiz asosida mavzumiz **d o l z a r b l i g i** ni aniqlashga harakat qildik. U quyidagicha bo'lishi mumkin:

- mehnat va kasb ta'limini forma va metodlarini o'rganish, ikkinchidan, o'quvchilarni darsni ilmiy asosda tushunishlari; uchinchidan, o'quvchilarga fikrlash doirasini kengayishi, tashkil qilinayotgan sinfdan tashqari mashg'ulotlarnitashkil qilish texnologiyalarini qo'llashda o'z mahalliy xususiyatlardan kelib chiqqan holda olib boorish bilan yoshlarimizni kasb – hunarga yo'llash .

Ilmiy tadqiqot ishimiz **m a q s a d i**: Tashkil qilinayotgan sinfdan tashqari mashg'ulotlarning asosiy maqsadi dars samaradorligini oshirishga o'quvchilarning ijodkorligini o'stirishga o'zlari qiziqqan kasblarni to'g'ri tanlashga yaqindan yordam berishi lozom.

Bu maqsaddan kelib chiqqan holda tadqiqot ishimizning **v a z i f a l a r i** quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- dars samaradorligini oshirishni;
- o'quvchilarni ilmiy dunyoqarashining shakllantirishni;
- ijodkorlik ishlariga jalb qilishni;
- ongli kasb tanlashga yo'llashni;

Ilmiy tadqiqot ishimiz **p r e d m e t i**: mamlakatimiz prizedenti tomonidan ta'lim tarbiya sohasida, umuman xalq xujaligi fan, madaniyat bo'yicha chiqarilayotgan qonunlar, farmonlari mehnat ta'limiga oid bo'lgan o'quv adabiyotlarni, jurnallarni o'rganish.

Maqsad va vazifalardan kelib chiqqan holda ilmiy tadqiqot ishimiz **g i p o t e z a s i** quyidagicha bo'lishi mumkin, agar:

- tashkil qilinayotgan sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'z xususiyatlaridan kelib chiqqan xolda ilmiy – uslubiy tomondan to'g'ri tashkil qilinsa;

- mehnat ta'limi darslarida o'qitish metodidan foydalanib darslar tashkil qilinsa dars samaradorligining oshishi;

- mehnat ta'limi darslarida va tashkil qilingan sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'qitishni turli xil forma va metodlaridan foydalansa, muammoli vaziyat hosil qilinsa, shu vaziyatdan chiqish yo'llarini o'quvchilarga yangi pedagogik texnologiya asosida mohirona tushuntira olsa, ularda texnik ijodkorlik, fikrlash doirasining kengayishi, ongli kasb tanlashiga yo'llanishi mumkin.

Tadqiqot **obekti** etib Samarqand viloyati Oqdaryo tumanidagi 44-umumiy ta'lim maktabi tanlandi.

Tadqiqot ishimiz imliy metodik **y a n g i l i g i** umumiy ta'lim maktablarida mehnat ta'limini o'qitish jarayonida hamda sinfdan tashqari mashg'ulotlarda turli xil texnologiyalardan foydalangan holda o'qitish metodlaridan foydalangan holda dars samaradorligining oshirish bo'lsa shu bilan bir qatorda o'quvchilarda ijodiy dunyoqarashni shakllantirishdan hamda ijodkorlikka va ongli kasb tanlashga yo'llagan bo'lamiz.

Biz ushbu malakaviy bitiruv ishimizda ushbu muhim xujjatdan to'liq foydalangan xolda umumiy o'rta ta'lim maktablari kasb-hunar ta'limi uzviyligining ayrim muammolarini al qilishda kasbiy maslahat, sinfdan tashqari mashg'ulotlar, umuman texnik yo'nalishdagi sinfdan tashqari mashgulotlarning ahamiyatini ochib berishga, xalq xo'jaligi uchun kadrlar tayyorlash tizimini yoritib berishga xarakat qilganmiz. Shuningdek, kadrlar tayyorlash milliy dasturining g'oyalari nimalardan iborat ekanligi, tashkil qilingan texnik yo'nalishdagi sinfdan tashqari mashg'ulotlar, kasbga yo'naltirish muammolari va uning yechimlarini axtarib topish, mamlakatimizda kasb-hunarga yo'naltirish ishlarining shu kundagi axvoli, tizimi, xususiyatlari, nazariy jihatdan

o'rganilgan bo'lsa, metodikasi esa yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimining rivojlanish usullari, uning iqtisodiy samaradorligi, maqsadlari, mohiyati, kasbiy maslahatlar haqida fikrlarni yoritishga xam e'tibor berilgan.

Malakaviy itiruv ishimiz rejalaridagi mavzularni o'rganish bilan umumta'lim maktablari va texnikaviy yo'nalishdagi kasb-hunar kollejarida sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilish orqali yoshlarimizni kasb-hunarga yo'llashda uchraydigan muammolar, ularni hal qilishda ta'limda, samaradorlik va kasbiy maslahatlarning ahamiyatini, shuningdek qishloq xo'jaligiga oid kasblarni fanlararo aloqadorlik asosida tashkil qilishga jazm qildik.

I– BOB. O’QUVCHILARNI KASB - HUNARGA YO’NALTIRISH ISHLARINI TASHKILLASHTIRISHDA SINFDAN TASHQARI MASHG’ULOTLARNING AHAMIYATI

§1.1 Sinfdan tashqari mashg’ulotlarning ta’lim – tarbiyaviy ahamiyati

Mamlakatimiz mustaqillik sharofati ila «Ta’lim to’g’risidagi qonun», «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qabul qilindi. Bu muhim xujjatlarda yoshlarimizga chuqur bilimlar berish bilan birga kasb-xunarga o’rgatishning yo’l-yo’riqlari ko’rsatib berildi.

Bu ulkan va mas’uliyatli vazifalarni amalga oshirishda barcha fan o’qituvchilari qatori kasb ta’limi o’qituvchilari dars jarayonida ma’lum bilimlar sistemasini berish bilan cheklanmasdan, talabalarning olgan nazariy bilimlarini amalda, ya’ni xayotda tadbiq etilishiga erishmog’i lozim. Bu borada sinfdan tashqari uyushtiriladigan mashg’ulotlarning ahamiyati juda katta. Chunki dars vaqt jihatidan chegaralangan o’quv rejasidagi bilimlarni berish bilan kifoyalanadi. Kasb ta’limiga oid bo’lgan bilimlarni har bir kollej o’qituvchisi sinfdan tashqari mashg’ulotlarda amalga oshirish imkoniyati kattadir. Bularning amalga oshirilishi talabalarning fan asoslarini o’rganishga bo’lgan qiziqishini orttiradi, puxta va atroflicha bilim bilan qurollantiradi mustaqil va ijodiy fikrlash kobiliyatini rivojlantirishda, qolaversa ongli kasb tanlashida muhim rol o’ynaydi.

Ayrim fan o’qituvchilari sinfdan tashqari mashg’ulotlarni darsdan tashqari mashg’ulotlar bilan aralashtirib yuboradilar. Vaholanki, darsdan tashqari qilinadigan ishlar o’quv reja asosida, ya’ni darslik talablarini bajarishga qaratilgan bo’lib, bunda sinfdagi barcha talabalar bevosita ishtirok etadilar.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlardan asosiy maqsadi, reja va darslikdan tashqari talabalarga qo'shimcha bilim, ko'nikma va malakalar berish, ularning fanga bo'lgan qiziqishlarini orttirish, olingan bilimlarni hayotga tadbiiq qila bilishga yordam berishdan iborat. Sinfdan tashqari uyushtiriladigan ishlarda ko'riladigan masalalardan yana biri talabalarning ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish bo'lsa, ikkinchi tomondan kasb tanlashga yo'llashdan iboratdir.

Mehnat ta'lim fanlaridan uyushtiriladigan sinfdan tashqari mashg'ulotlar quyidagilarni hal qilishga yordam beradi.

Talabalarning fan asoslarini o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini orttirish: qo'shimcha adabiyotlardan foydalana olish ko'nikmasini o'stirish, mustaqil bilim olish ko'nikmasini va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, talabalarni ilmiy tadqiqot metodlari bilan yakindan tanishtirish, kuzatish va tajribalar o'tkazishga o'rgatish, mustaqil ravishda referat va dokladlar yozishga o'rgatish va h.k.

Hozirgi zamon ilmiy-texnika taraqqiyoti davrida xar bir yoshning sanoat korxonalarida va kishloq xo'jalik ishlab chiqarishida faol, ijodiy ishtirok etishi uchun fan va texnika yuzasidan mukammal bilimga ega bo'lishi talab qilinmoqda. Chunki har bir yosh o'zi egallagan kasblarning mohir ustasi bo'lmog'i shu kun talabidir.

Har qanday yuqori kasbiy mahoratga ega bo'lgan o'qituvchi ham dars jarayonida talabalarni fan sohalarida erishilgan hamma yutuqlar bilan xabardor kilish imkoniyatiga ega emas. Hozirgi davrda beriladigan ilmiy ma'lumotlarning hajmi juda kengayib ketdi. Shuning uchun o'qituvchi sinfdan tashqari uyushtiriladigan mashg'ulotlarda talabalarning fanga bo'lgan qiziqishini bevosita rivojlantirish bilan birga, ularning yoshini xisobga olgan holda, mustaqil ravishda qo'shimcha adabiyotlar tavsiya etishi lozim. Mehnat va kasbiy ta'lim o'qituvchisi faqat kasb ta'limi haqida umumiy yo'nalishlar ham berib boradi. Sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda talaba sharoitini hisobga olish muhimdir. Masalan, qishloq maktablarida qishloq xo'jaligi texnikalariga va texnikaviy yo'nalishdagi kasb-hunar kollejlari, umumta'lim maktablari sharoitini hisobga olib tashkil etilgan sinfdan tashqari mashg'ulotlarning

uyushtirilishi yaxshi natijalar beradi. Bunda talabalarda kuzatuvchanlik, olingan natijalarni taqqoslash va tahlil qilish, xulosalar chiqarish, amaliy ko'nikma va malakalar hosil qilish xususiyatlari shakllana boradi.

Sinfdan tashqari ishlarda faqat bilim berishga berilib ketmasdan, ishning tarbiyaviy tomoniga jiddiy e'tibor berish lozim. Bu hol hozirgi sharoitda ayniqsa muhim. Talabalarimiz mamlakatimiz tinchligi, osoyishtaligi, haqidagi bilimlarga ega bo'lishi lozim.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda yoshlar turli-tuman kasb-hunarga oid amaliy ishlarni bajarishadi. Masalan, kechalar, uchrashuvlar, ko'rgazmalar tayyorlashi mumkin.

Umumtaq'lim va kasb-hunar kollejarida sinfdan tashqari mashg'ulotlarning shakllari. Sinfdan tashqari olib boriladigan mashg'ulotlar asosan 3 turga bo'linadi:

1. Ayrim talabalar bilan yakka tartibda olib boriladigan mashg'ulotlar.
2. Talabalar guruxi bilan olib boriladigan mashg'ulotlar.
3. Talabalar bilan ommaviy ravishda olib boriladigan mashg'ulotlar.

Ayrim talabalar bilan yakka tartibda olib boriladigan sinfdan tashqari mashg'ulotlarda ilmiy ommabop kitoblar o'qish, ko'rgazmali qurollar yasash, kuzatish va tarjibalar o'tkazish kabi tadbirlar amalga oshiriladi.

Talabalar guruxi bilan olib boriladigan sinfdan tashqari ishlarda to'garak mashg'ulotlari, fizika, qishloq xo'jaligi texnikalari kabinetlarini jihozlash, devoriy gazetalar, fotomontajlar chiqarish, o'quv filmlari namoyish qilish, albomlar tayyorlash, ekskursiyalar uyushtirish kabi ishlarni amalga oshirish mumkin.

Ommaviy mashg'ulotlarga gurux talabalari qatnashishlari mumkin. Bunday mashg'ulotlarda «Radio kuni», «Fizika va texnika», «Fizika va qishloq xo'jaligi texnikalari», «Fizika-kishloq xo'jaligi texnikalari xaftaligi» kabi kechalar, konferensiyalar, muzokaralar, vektarinalar, qishloq xo'jaligi novatorlari bilan uchrashuvlar o'tkazish, ommabop va badiiy filmlar namoyish

qilish tajriba, ekskursiyalar materiallariga asoslangan ko'rgazmalar tashkil etish, o'tkir zexnlilar mushoirasi kabi turlari kiradi.

Ta'lim jarayonida sinfdan tashqari ishlarning shakllari 1-2 jadvallarda ko'rsatilgan. Jadvallardan ko'rinib turibdiki sinfdan tashqari mashg'ulotlarning xar bir shakllari ko'rsatilgan bo'lib, ular dars bilan uzviy aloqadadir. Bu ishlarning yaxshi samara berishi va ijobiy hal qilinishi uchun ilmiy adabiyotlar bo'lishi zarur.

Demak, bizning fikrimizcha qo'yidagi ilmiy uslubiy adabiyotlarni tavsiya etish mumkin.

Turdiqulov E.O. «Fizikadan sinfdan tashqari ishlar» Toshkent o'qituvchi 1984 yil.

Davlatov K., Magzumov P.T «Mehnat va kasb tanlashga yo'llash nazariyasi hamda metodikasi». Toshkent, O'qituvchi. 1982y.

Txorjevskiy A.D. «Mehnat ta'limi metodikasi». Toshkent. O'qituvchi 1990y.

Vorobyev A.I. «Mehnat ta'limi metodikasi va kasb tanlashga yo'llash». Toshkent. Uqituvchi 1984y.

Uzoqov O. U, Yuldashev B “Mehnat ta'limi metodikasi” Samarqand 2007 – yil

Uzoqov O. UzoqovaI. “Kasb tanlashga yo'llash nazariyasi hamda metodikasi” Samarqand 2008 yil.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan metodik qo'llanmalarida kasb-hunar kollejlari sinfdan tashkari mashg'ulotlarning shakl va metodlari, ularni o'tkazish usullari hamda ish tajribalari haqida ba'zi bir fikr, muloxazalar bayon qilingan bo'lib lekin, uning to'liq metodik ishlanmasi berilmagan.

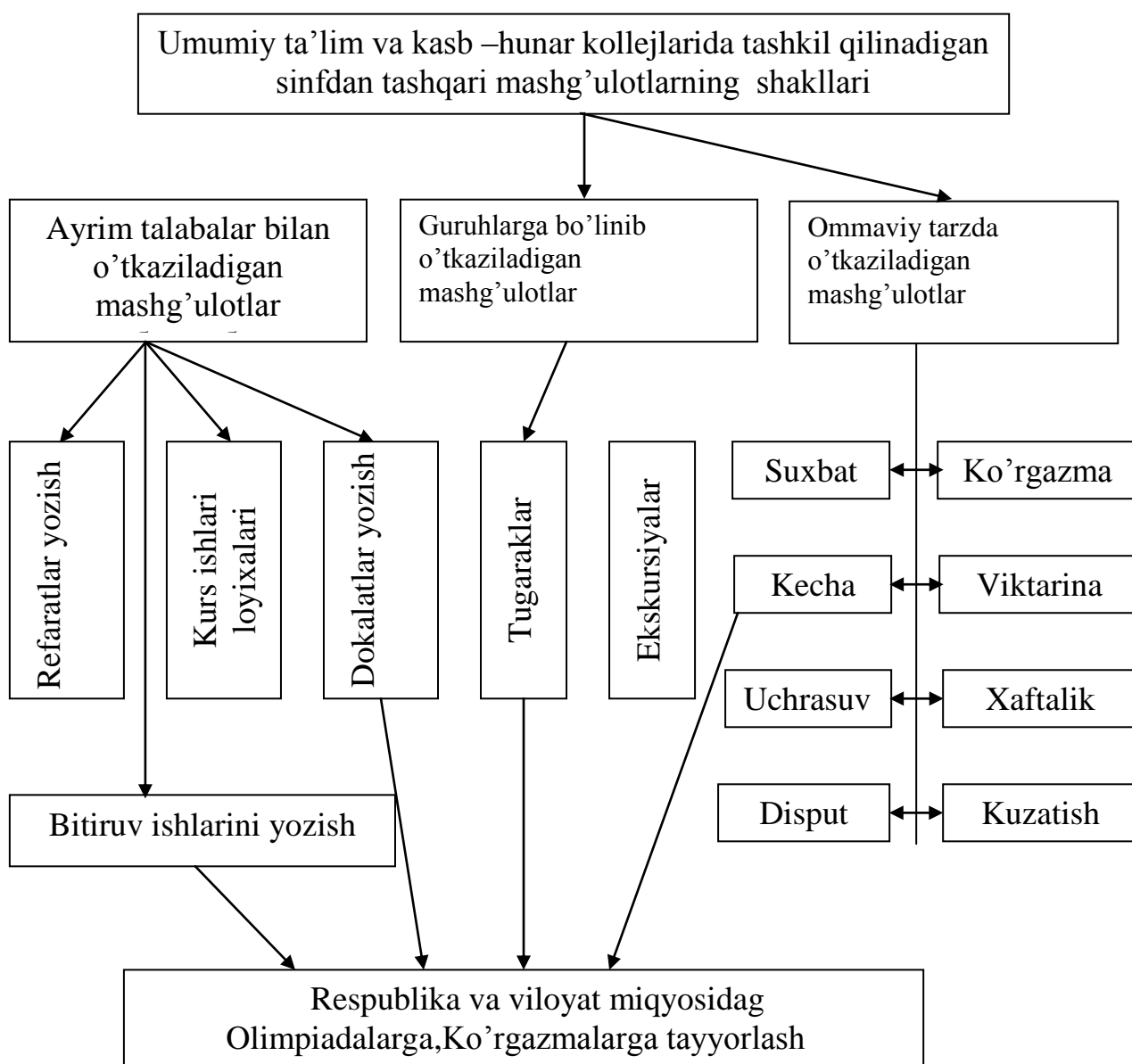
Fizika-texnikaga oid bo'lgan sinfdan tashqari uyushtirilgan mashg'ulotlarni yuqorida bayon qilingan shakllari asosida olib borilishi maqsadga muvofikdir. Sinfdan tashqari olib boriladigan mashg'ulotlarning hammasi bir-birini to'ldirib borishi kerak. Ayrim talabalar guruxi bilan yakka tartibdagi, ommaviy mashg'ulotlar o'rtasida keskin chegara bo'lishi mumkin

emas. Chunki, talaba o'zi o'qigan kitob, maqolalar bo'yicha ayrim hollarda o'qituvchiga xisobot berishi yoki konferensiyada, mushoiralarda, kechalarda ma'ruza qilishi mumkin. Ommaviy ishlarda esa ko'rgazmali qurollar tayyorlash, ko'rgazmalar tashkil qilish kinofilmlar ko'rish bilan zaruriy kasblarga qiziqishlari oshishi mumkin.

Demak, kasb-hunar kollejlarda uyushtiriladigan sinfdan tashqari ishlarni yuqorida bayon etilgan shaklda olib borishda ishning mazmuniga qarab turli usullardan foydalaniladi. Vaholanki, bajariladigan ishning mazmuni, shakli va qo'llaniladigan metodlari bir-biri bilan bog'liq bo'lib, ta'lim-tarbiya ishlarining bir butun holda olib borishni ta'min etadi.

1-jadval

Umumiy ta'lim va kasb-hunar kollejlarida tashkil qilinadigan sinfdan tashqari mashg'ulotlarning asosiy formalari quyidagicha bo'lishi tavsiya qilinadi

§1.2 SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL QILISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

«Ta'lim to'g'risida» gi qonun respublikamizda keng miqyosda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlarining huquqiy me'yoriy asoslarini ta'minlab bergan asosiy xujjatdir. Ushbu qonun fuqarolarga ta'lim-tarbiya berish, kasb-hunar o'rgatishning xuquqiy asoslarini belgilaydi, hamda har kimning bilim olishdan iborat bo'lgan Konstitusiyaviy huquqini ta'minlaydi. Ushbu dasturiy xujjatda qayd etilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirish uchun talabalarni kasb-hunarga yo'llash samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi mashg'ulotlarni samarali o'tkazish texnologiyasini ishlab chiqish lozim. Buning uchun, **birinchidan**, talabalarni sinfdan tashqari mashg'ulotlarda kasb yo'naltirish samaradorligini oshiruvchi metod va nazariyalarni tahlil qilish, **ikkinchidan**, mashg'ulotlarni tashkil etishning zamonaviy shakllaridan foydalanish, uchinchidan, xar bir talabaning individual fazilat va sifatlarini to'laroq e'tiborga olish muhim hisoblanadi.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda kasblar to'g'risida ma'lumot berish, kasbga yo'llash, kasbiy yo'l-yo'riq ko'rsatish, kasbiy va iqtisodiy tarbiya, pedagogik-psixologik tashxis ishlariga asoslanilgan pedagogik texnologiyani amalga oshirish jarayonini, boshqacha aytganda, talabalarni kasbga yo'naltirishning umumiy tuzilmasini sxematik tarzda tasvirlab kursatishimiz mumkin.

Bunda pedagogik tadqiqotlarda asoslab berilgan o'quv jarayonini loyihalash boskichlariga amal qilish maqsadga muvofiq, ya'ni:

* **birinchi boskichda** - amalga oshiriladigan texnologiyaning maqsadini, talabalarni kasb-hunarga yo'llash ishlari samaradorligini oshirishga ularning sinfdan tashqari mashg'ulotlari mazmunini takomillashtirish orqali erishish;

* **ikkinchi boskichda** - shakllantirilgan maqsad asosida uni amalga oshirish yo'llarini belgilab olish, ya'ni sinfdan tashqari mashg'ulotlarning talabalar extiyoji va qiziqishlariga javob bera oluvchi eng maqbul majmuasini asoslash; talabalarni mashg'ulotlarga jalb qilishda ixtiyoriylik mezonini maxsus tanlov metodi bilan uyg'unlashtirish, sinfdan tashqari mashg'ulotlar mazmunini tanlashda individual va individual-tabaqalashtirilgan metodlardan o'rinli foydalanish;

* **uchinchi boskichda** - sinfdan tashqari mashg'ulotlar tizimi orqali talabalarni kasbga yo'naltirish samaradorligini oshirish maqsadida ularning shaxs sifatlarini tashxis qilish metodikasini amalga oshirish.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar bir tomondan, dars jarayonining uzviy davomi bo'lsa, ikkinchi tomondan talabalarni kasb tanlashga yo'llash imkoniyatlarini kengaytiradi va keng yo'l ochib beradi.

An'anaviy metodikaga ko'ra sinfdan tashqari mashg'ulotlarga talabalar ixtiyoriylik asosida jalb qilinishi lozim. Lekin mashg'ulotlarni tashkil etishning ushbu shakli bir qator ijobiy tomonlari bilan birga jiddiy kamchiliklarga ham ega. Jumladan, tajribalardan ma'lum bo'ladiki, talabalarining sinfdan tashqari mashg'ulotlarga nisbatan mas'uliyatsiz munosabatda bo'lishi, berilgan topshiriq va vazifalarni bajarishda intizomsizlik, jamoga aloqador umumiy maqsadlarni hurmat qilmaslik kabi salbiy holatlar mashg'ulotlarning samarasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur salbiy omil ta'sirini kamaytirish va talabalar extiyojlarini to'laroq qondira oladigan sinfdan tashqari mashg'ulotlar shakllaridan foydalanish maqsadga muvofikdir. Buning uchun dastlab talabalarining qiziqish doirasini belgilab olish hamda ularni kasbga yo'naltirish uchun xizmat qiluvchi mashg'ulotlar shaklini to'g'ri tanlash kerak. Buning uchun maxsus test-so'rovnoma ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir deb o'ylaymiz.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar talabalarining o'z iqtidorini, mustaqil ijodiy fikrlash qobiliyatlarini yorqinroq namoyon etishi uchun keng imkoniyatlar ochib beradi. Bu hol o'quv dasturida ko'zda tutilganidan ko'ra

murakkabroq vazifalar qo'yishga va ularni hal etishga asos bo'ladi. Ixtiyoriylik mezonining talab qiziqishlari bilan uyg'un holatda qo'llanilishi talabalar tashabbuskorligi yuqoriroq bo'lishini ta'minlaydi. Shu tufayli sinfdan tashqari ish jarayonida kasb-hunar ta'limining asosiy vazifalarini bajarish bo'yicha yaxshi natijalarga erishiladi.

Yuqorida aytib o'tilgan fikrlar kasbiy tarbiya asosidagi sinfdan tashqari mashg'ulotlar vazifalarini quyidagicha ifodalash imkonini beradi:

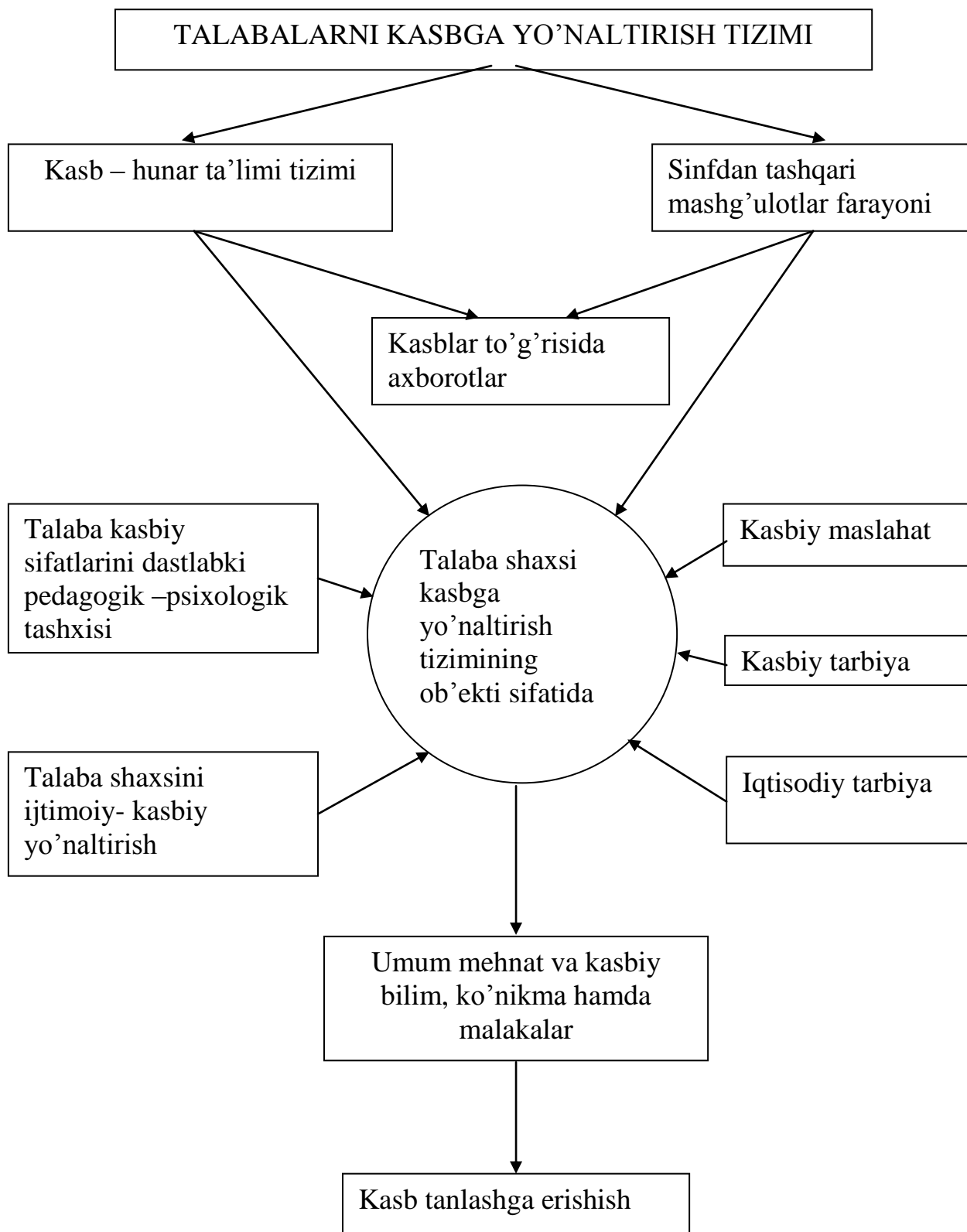
1. Mehnat yoki kasb-hunar ta'limi davomida talabalar olgan bilim va ko'nikmalarni mustahkamlash, umumlashtirish hamda kengaytirish;
2. Umumli mehnatga asoslangan ijodiy faoliyatga talabalarni jalb qilish;
3. Hozirgi zamon ishlab chiqarish asoslari haqidagi tasavvurni kengaytirish;
4. Xalq xo'jaligining zamonaviy ehtiyojlari asosida kasb tanlashga tayyorlash;
5. Mehnatga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar turli shakllarda amalga oshirilishi lozim. Bir so'z bilan aytganda, ta'lim muassasalarida talabalarni kasbga yo'naltirishga asoslangan sinfdan tashqari mashg'ulotlarning barcha shakllaridan foydalanish shubhasiz, samarali natijalarga olib keladi.

O'qitish jarayonida maktablardagi to'garak mashg'ulotlarida, yosh texniklar stansiyalarida, kasb-hunar kollejlari muassasalarda talabalar ijodiy qobiliyatini o'stirish muammosi katta ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatga ega. Fan va texnikaning aniq turlari qishloq xo'jaligi texnikalari bo'yicha talabalar ijodiy faoliyatini aktivlashtirish -umumta'lim predmetlari, mehnat ta'limi o'qituvchilari va to'garak rahbarlari eng muhim vazifasidir, chunki qiziqishlar bo'yicha amalga oshiriladigan ana shu faoliyat mehnatning boshqa formalari bilan uzviy bog'liq holda shaxsni uyg'un shakllantiradi va kollej bitiruvchilarini sanoat hamda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida ongli, samarali mehnat qilishga tayyorlaydi. O'qituvchilar va texnika to'garagi rahbarlarining ilg'or ish

tajribasini o'rganish, umumlashtirish hamda tatbiq qilish doimo pedagogika fanining muxim vazifalaridan biri bo'lgan va shunday bo'lib qoladi.

Bizning ilmiy ishimizda o'qituvchilar va to'garak rahbarlari texnik ijodiyot obyektlarini tanlashga ham, talabalar mehnatini moddiy texnik jihozlashga ham oldindan sinchiklab tayyorlanishi zarurligiga alohida e'tibor berilgan.

§.1-3.O'QUVCHILARNI KASB - HUNARGA YO'NALTIRISHDA SINF DAN TASHQARI MASHG'ULOTLARNING TUTGAN O'RNI

Respublikamizda amalga oshirilayotgan «Ta'lim to'g'risida»gi qonun hamda «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ning asosiy maqsadi ta'lim tizimini jaxon talablari darajasida islox qilishdan iborat bo'lib, bunda amalga oshirilishi lozim bo'lgan asosiy yo'nalishlardan biri o'quvchilar kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishdan iborat. Isloxotlar natijasi sifatida shakllantiriladigan barkamol shaxsning mustaqil va ijodiy fikrlash sifatlarini tarbiyalash umumiy o'rta ta'lim muassasalarining muxim vazifalaridan biri xisoblanadi. Bu borada o'quvchilarning darsdan tashqari mashg'ulotlarini samarali tashkil qilish muxim ahamiyat kasb etadi.

O'quvchilarning hayotida muhim o'ringa ega bo'lgan dars mashg'ulotlaridan bo'sh vaqtlarini to'g'ri tashkil etish, undan oqilona foydalanishda ularga yordam berish zarur. Barcha shakllardagi darsdan va maktabdan tashqari ishlarning chuqur ichki mohiyati o'quvchilarni ijtimoiy foydali faoliyatga faol jalb qilish, ularning tashabbusi va mustaqilligini rag'batlantirish, individual qiziqishlari, mayl va qobiliyatlarini rivojlantirishdan iboratdir. O'quvchilarning o'qishdan tashqari ishlariga pedagogik rahbarlikning xususiyati ularga faqat dars mashg'ulotlarida emas, balki ijtimoiy tashkilotlar, sinfdan va maktabdan tashqari xar xil tadbirlar, o'quvchilarni texnik ijodkorlik va qishloq xo'jalik tajribachiligiga bevosita jalb etish orqali xam tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishni amalga oshirishdir.

Maktabda texnik ijodkorlik va qishloq xo'jalik tajribachiligining rivojlanishi o'quvchilarning g'oyaviy - siyosiy, mehnat, axloqiy, jismoniy va estetik tarbiyasi birligi xamda ularni milliy mafkuramiz asosida tarbiyalashga yordam berishi lozim.

Maktab va kollej pedagogika kengashi va o'quvchilarning o'zini o'zi boshqarish organlari orqali ilmiy - texnik, tajribachilik, izlanish ishlarini rivojlantirishga umumiy raxbarlikni amalga oshiradi.

Me'nat va kasb ta'limi o'qituvchilari ota - onalar va o'quvchilar faollari bilan xamkorlikda maktabda to'garaklar, maktab ixtirochilar va rasionalizatorlar jamiyati, maktab ilmiy jamiyatining va o'quvchilar mehnat birlashmalarining uyushmalarini tashkil qiladi. U sinf raxbarlari yordamida fan, texnika va ishlab chiqarishning ayrim tarmoqlariga ko'proq qiziqadigan o'quvchilarni aniqlaydi xamda ularga tumanda, shaxarda joylashgan maktabdan tashqari muassasalardagi o'ziga mos to'garakni topishda yordamlashadi. Mehnat ta'limi o'qituvchisi o'quvchilarni maktab fan, texnika va ishlab chiqarish xaftaligini, mamlakatimiz fani va texnikasi taraqqiyotidagi tarixiy kunlarga bag'ishlangan maktab kechalarini tayyorlash va o'tkazishga jalb qiladi.

Kuzatish va taxlillarimizdan shu narsa ma'lum bo'ldiki, umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi an'anaviy tizimdagi kasbga yo'naltirish ishlari jarayonida sinfdan tashqari mashg'ulotlar zamonaviy ta'lim, metodlari, yangi pedagogik va axborot texnologiyalari talablari asosida tashkil etish qiyinchilik bilan amalgam oshirilmoqda. Mashg'ulotlarni o'tkazish uchun metodik va uslubiy qo'llanmalar yetishmaydi va mavjudlari ham hozirgi zamon talablariga javob bermaydi.

Kasbga yo'naltirish ishlarini respublikamiz ta'lim islohotlari talabi darajasida yo'lga qo'yish, respublikamiz va rivojlangan xorijiy davlatlarda bu borada to'plangan ilg'or tajribalarni tadbiq qilib, ijodiy tadbiq qilish davr taqozosi hisoblanadi. Tadqiqotimizni olib borishda Samarqand viloyat Pasdarg'om tumanidagi 48-o'rta umumiy ta'lim maktabida sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilishda kasbga yo'naltirish mashg'ulotlarining quyidagi shakllari bo'yicha tajriba – sinov ishlarini o'tkazdik.

Sinfdan tashqari ishlar:

- a) turli sohalar bo'yicha tashkil etiladigan to'garaklar;
- b) o'quv ustaxonasidagi amaliy ishlab chiqarish mashg'ulotlari;
- v) ishlab chiqarish sayohatlari;
- g) maktab o'quv-tajriba yer maydonida ishlash;
- d) jonli burchak tashkil etish hamda issiqxonalaridagi faoliyat;
- ye) tashkil etiladigan hashar va shanbaliklarda ishtirok etish;
- yo) sinfda, sinflararo, maktablararo, tuman, viloyat, respublika miqyosida o'tkaziladigan ko'rik musobaqalarda ishtirok etish;
- j) turli ommaviy tadbirlarda qatnashish kabilar.

Maktabdan tashqari ishlar:

- a) guruhli va ijara pudratida ishlash;
- b) qo'shma, xususiy va davlat korxonalarida faoliyatida ishtirok etish;
- v) oilaviy mexnat, kasb - hunar, hunarmandchilik;
- g) ishlab chiqarish sayohatlarini tashkil etish;
- d) mavsumiy ishlarda ishtirok etish;
- y) xomiy va otaliq korxonalarida bilan shartnomalar asosida buyurtmalarni bajarish.

Tadqiqot davomida o'quvchilarni kasb - hunarga yo'llashga oid sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etishda o'quvchilarning qiziqishlari va mayllari, ushbu soxani o'rganishning umumiy holati, sifat darajasi bilan tanishish va tahlil qilishga harakat qilamiz.

Bu ishlarni olib borish jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar hamda talabalar bilan test, so'rovnoma, suxbat, kuzatish kabi metodlar orqali tadqiqot ishimizning dastlabki tasdiqlovchi bosqichini olib bordik.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasb - hunarga yo'llashga asoslangan sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilishda o'quvchilarning yoshi, ruxni, individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ular mehnat ta'limi va kasbga yo'naltirishda o'simliklarni parvarish qilish, hunarmandchilik jihoz (material) lari bilan tanishtirish va ishlov berishda mehnat ko'nikma va malakalari shakllantirilib borildi. Shu bilan birga, ularning qiziqish va moyilliklariga ko'ra o'zini-o'zi kasbiy jixatdan aniqlash, kasb-hunar turlarini tanlashi, hunarmandchilik soxalari va ularda ishlatiladigan asbob-uskuna, yangi texnika, ilg'or texnologiyalarni o'rganib borishlari hamda mehnat faoliyatida ishtirok etishlari ta'minlandi.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda kasb - hunarga yo'llash ishlarining keyingi vaqtda kam e'tibor berilayotgan ishlab chiqarish ilg'orlari bilan uchrashuv, suhbat, bahs, sayohat, ko'rik musobaqa, mehnat amaliyoti, o'quvchilar mehnat uyushmasi kabi shakllarni mazmuni va tuzilmasi qayta ko'rib chiqilib, zamon ruhiga moslashtirilishi pedagogika fani oldida turgan dolzarb muammolardan xisoblanadi.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar shakllarini samarali ravishda amalga oshirish, umumiy o'rta ta'lim maktablari, oila, mahala - jamoatchilik, ishlab chiqarish korxonalari, xalk hunarmandlari, ustalarining ish tajribalari o'quv jarayonida foydali mehnat mahsulotlarini tayyorlab, ta'lim muassasalarining bozor iqtisodiyotini amalga oshirishda qatnashishi va moddiy jihatdan kafolatlanishiga yordam beruvchi omillardan biri hisoblanadi.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar shakllarini tashkil etish, jumladan, to'garaklar, ko'rik, musobaqa; munozarali baxs; uchrashuv; xar xil turdagi o'yin; ko'rgazmali chiqish; sayohat va shu kabilardan foydalanish ta'limni samarali amalga oshirishning muhim shakllaridan hisoblanadi. Darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning fanlardan o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini mustaxkamlaydi, dunyoqarashini shakllantiradi va bu taassurotlar ularning ijodiy qobiliyatlarini ustiradi hamda badiiy estetik didini oshirishda muxim omil bo'lib

xizmat qiladi. O'z vaqtida rejali, tartibli o'tkazilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning har bir tadbirlarga bo'lgan qiziqish va xavaslarini yanada oshiradi, ma'naviy, mafkuraviy tasavvurlarini boyitadi.

Texnik ijodkorlik va qishloq xo'jalik tajribachiligini rivojlantirish ishlarining tashkiliy shakllari ham har xil:

individual, guruxiy (to'garaklar, jamiyatlar, seksiyalar va hokazolar), ommaviy (musobaqalar, tanlovlar, ilmiy - amaliy anjumanlar va boshqa) ishlardan iboratdir.

O'quvchilarning u yoki bu turdagi amaliy faoliyatga qiziqishlarini aniqlash va rivojlantirishning dastlabki pog'onasida o'qituvchi individual ish olib boradi, suhbatlashadi, adabiyotlarni tavsiya etadi, o'quvchini to'lqinlantirgan ishni muxokama qiladi, qiziqarli fan va texnika kechalarini, fan va texnika tarixidagi atoqli kunlarga bag'ishlangan kechalarni tayyorlash va hokazolar bo'yicha individual topshiriqlar beradi. Shundan keyin, o'qituvchi ana shu o'quvchilarni to'garakka birlashtiradi. Bunda ular jamoa topshiriqlarini ham bajara oladilar.

To'garak fan, texnika va ishlab chiqarishning muayyan tarmog'idagi amaliy ishga intiladigan yosh texniklar, tabiatshunoslar va boshqa ilmiy-texnik xavaskorlik ishqibozlari bilan ishlashning asosiy shaklidir.

U yoki bu birlashma tashkilotchilarining hamkorlikdagi faoliyati maqsadini aniqlash bolalarga ta'lim berish metodlarini izchil bilib olishda, har bir qadamda pedagogik ta'sir ko'rsatishga qo'yiladigan asosiy talablarni belgilashda, to'garaklarda o'quvchilar jamoa mehnatining ma'lum shakllaridan samaraliroq foydalanishda yordam beradi.

«**Yulduz**» sxemasi bo'yicha ishlashda ishning har qaysi qatnashchisi faqat bir xil vazifani bajaradi va natijalarni umumiy «koordinasiyalovchi markaz» ga (to'garakda rahbarga, maslahatchiga) ma'lum qiladi.

«**Doyra**» sxemasi bo'yicha ishlashda bir masalaning hal qilinishi ikkinchi masalani ishlab chiqishning boshlanishi bo'lib xizmat qiladi.

«**Tarmoq**» sxemasi mehnatni juda ko'p aniq yechimlar olish zarur bo'ladigan yo'sinda tashkil etishda qo'llaniladi. Bu shakl o'quvchilardan yuqori darajada

faollikni, o'zaro yordamni va to'garakda ishlayotgan barcha shaxslarning inoqligini talab qiladi.

To'garaklarda texnik qurilmalarni ishlab chiqish strukturasi oliy o'quv yurtlari va ishlab chiqarishdagi jamoatchilik konstruktorlik uyushmalarida qabul qilingan strukturaga yaqindir.

Har bir to'garak uchun muayyan yo'nalishdagi ishlar ko'prok xos bo'ladi. Hozirgi kunda maktablar va maktabdan tashqari muassasalar faoliyatida o'quvchilar texnik ijodkorligi to'garaklarining juda ko'p turlaridir.

§.1.4. TEXNIK IJODKORLIKKA OID TO'GARAKLAR TASHKIL QILISHNING NAZARIY ASOSLARI

1. Tayyorlov texnika to'garaklari (kichik maktab yoshidagi o'quvchilar uchun). Ularda o'quvchilar jonli va oson shaklda texnika elementlari hamda eng oddiy texnologik jarayonlar bilan tanishadilar, qog'oz, plastmassa, metall va boshqa materiallarga ishlov berish bo'yicha olgan boshlang'ich ko'nikmalarini rivojlantiradilar. O'quvchilar texnik o'yinchoklar, mashina va mexanizmlarning sodda modellarini, eng oddiy avtomatik qurilmalar, o'quv ko'rgazmali qo'llanmalar, maktab hamda uy-ro'zg'or buyumlari va xokazolarni tayyorlaydilar. Bu turdagi to'garaklar faoliyatida yasalgan o'yinchoklar va modellar bilan o'yinlar hamda musobaqalar o'tkazish muxim o'rin tutadi. Keyingi paytlarda ana shunday to'garaklarning xabarlari o'z shogirdlarini asosiy elektrotexnika sohasidagi ishlarga ko'prok hamda dadilroq jalb etadigan bo'lib qoldi.

Tajribadan ko'rinadiki, tayyorlov texnika to'garaklaridagi mashg'ulotlar keyinchalik o'rta va katta maktab yoshidagi yosh texniklar bilan olib boriladigan barcha shakldagi ishlar uchun yaxshi tayyorlov bo'lib xizmat qiladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar uchun tayyorlov texnika to'garaklari orasida ko'pincha boshlang'ich texnik modellashtirish to'garaklari, elektrlashtirilgan o'yinchoqlar to'garaklari, transport texnikasini boshlang'ich modellashtirish to'garaklari tashkil qilinmoqda.

2. Predmet (Fan - texnika) to'garaklari: fizika, fizika-texnika, ximiya, ximiya-texnologiya, agroximiya, astronomiya va boshqa to'garaklar. Bular o'quvchilarning maktab o'quv rejasidagi turli fanlar bo'yicha olgan bilimlarini

chuqurlashtirish va amaliy ko'nikmalarini mustaxkamlash, ta'lim xonalarini to'ldirish uchun asbob - uskunalar yaratish va shu asosda o'quvchilarning texnik ijodkorligini rivojlantirish maqsadlarida tashkil qilinadi.

3. Sport-texnika to'garaklari : maktablarda, lekin ko'proq maktabdan tashqari muassasalarda ishlaydi. Bular aviamodel, raketa - kosmik modellashtirish, avtomobil modelchiligi, kema modelchiligi, temir yul modelchiligi, radioboshqarish, suv - motor va boshqa to'garaklardan iboratdir. Mazkur to'garaklarda o'quvchilar modellarni va ishlaydigan texnikani konstruksiyalash va tayyorlash bilan shug'ullanadilar, keyin esa ana shu modellar bilan sportning texnik turlari bo'yicha modelchi - sportchilarning musobaqalarida qatnashadilar.

O'quvchilar sport - texnika to'garaklarida tegishli texnika tarmog'ining tarixi, uning xalq xo'jaligida va mamlakatimiz mudofaasida qo'llanishi bilan, Vatanimizdagi samolyotlar, avtomobillar, kemalar, radio apparatlari va boshqa texnikalar bo'yicha buyuk konstruktorlar texnik tafakkurining xususiyatlari bilan tanishadilar.

4. Ishlab chiqarish - texnika to'garaklari maktablardagi va maktablararo ustaxonalar bazasida, sanoat korxonalar bazasidagi yosh texniklar uyushmalarida va boshqa maktabdan tashqari muassasalarda tashkil qilinadi. Odatda bunday to'garaklar ro'yxati mahalliy sharoitlarga ko'ra, avvalo o'quvchi to'garakda olgan bilimlarini, kasb-hunar kollejlari yoki o'quv - ishlab chiqarishda o'zlashtirgan amaliy malakalarini keyinchalik qay darajada takomillashtira olishiga ko'ra belgilanadi.

Demak tashkil qilinadigan har bir to'garakda reja asosida o'rganilishi lozim bo'lgan mareriallar o'quvchilarning iqtidoriga, yosh xususiyatiga, uning qiziqishiga bog'liqdir. Ayniqsa har bir to'garak rahbari o'quvchilar qiziqishi va ruhiyatidan kelib chiqqan holda o'z imkoniyatidan kelib chiqib ish tutmog'I lozim. Ana shunday vaqtda o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilimlar o'z intiqomini ijobiy topadi.

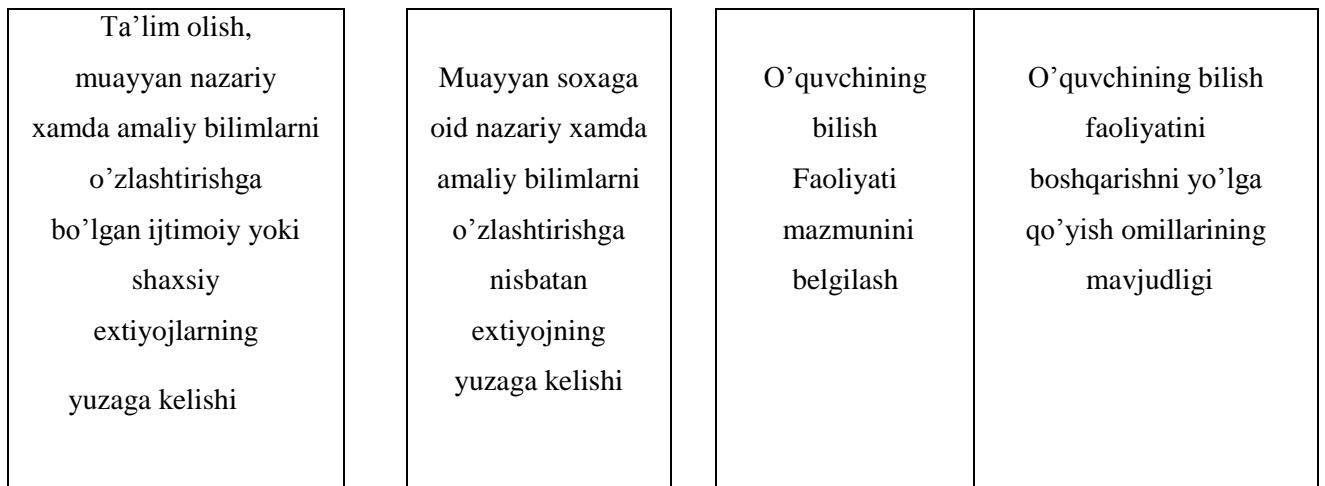
II- BOB. SARSDAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR JARAYONIDA O'QUVCHILARGA KASB - HUNARGA YO'LLASH TEXNOLOGIYASI

§.2.1. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb - hunarga yo'llashni takomilashtirish texnologiyasi

Ta'lim jarayonida pedagogik texnologiyalarning asosini, uning negizini qo'llay bilish tashkil etadi hamda ta'lim maqsadi, ta'lim mazmuni, ta'lim oluvchi, ta'lim shakli, usul vositalari va ta'lim beruvchi kabi tushinchalardan iborat tizim sifatida namoyon bo'ladi. Tarkibiy qism o'zaro birlik va aloqadorlikda ta'lim jarayonining umumiy mohiyatini ochib berishga uni qo'llay bilishga xizmat qiladi.

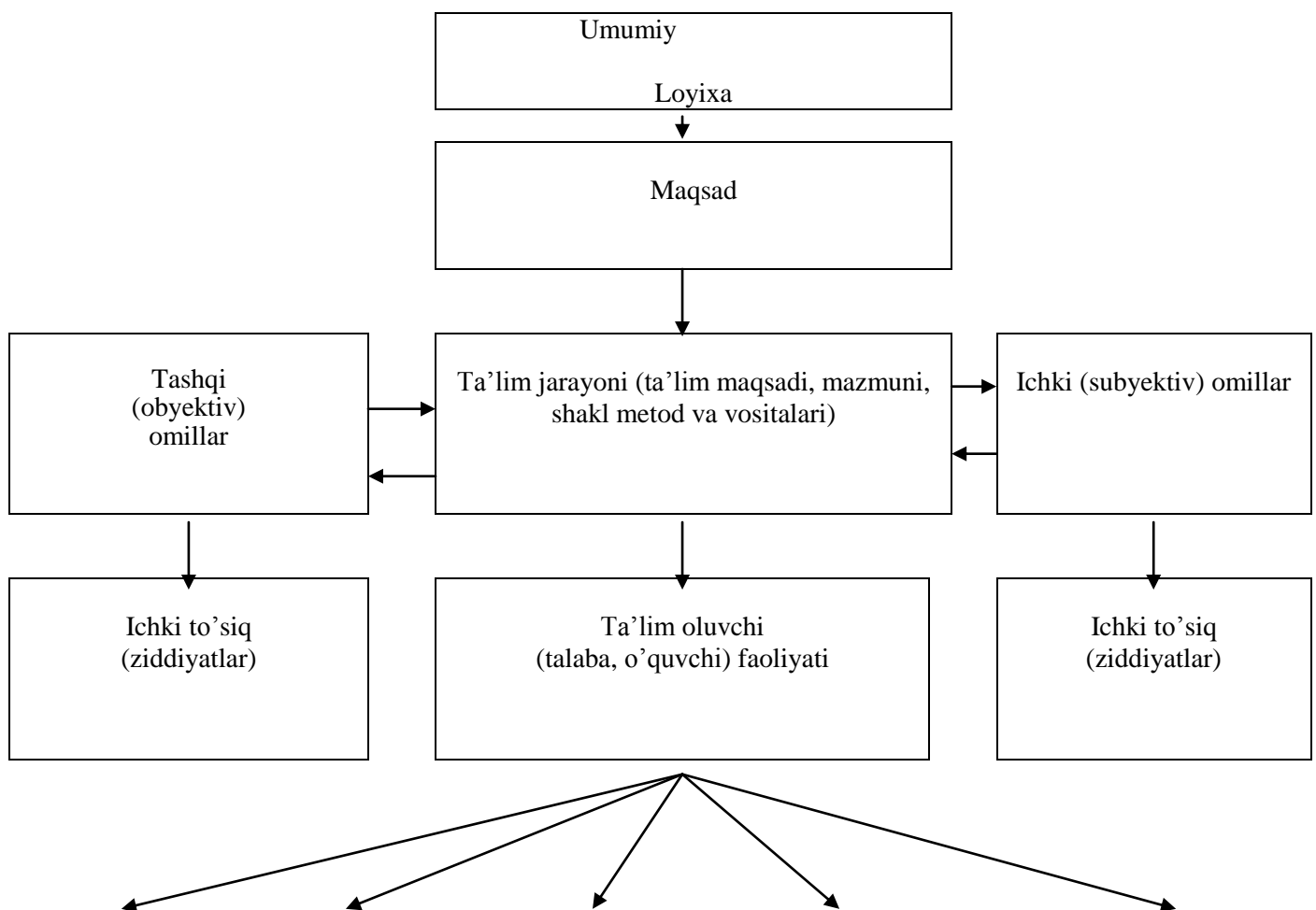
Hozirgi kunda har bir fan o'qituvchisi ta'lim jarayoni qanday shaklda tashkil etilishidan qat'iy nazar 1-shaklda keltirilgan shartlarga javob berishi talab qilinadi.

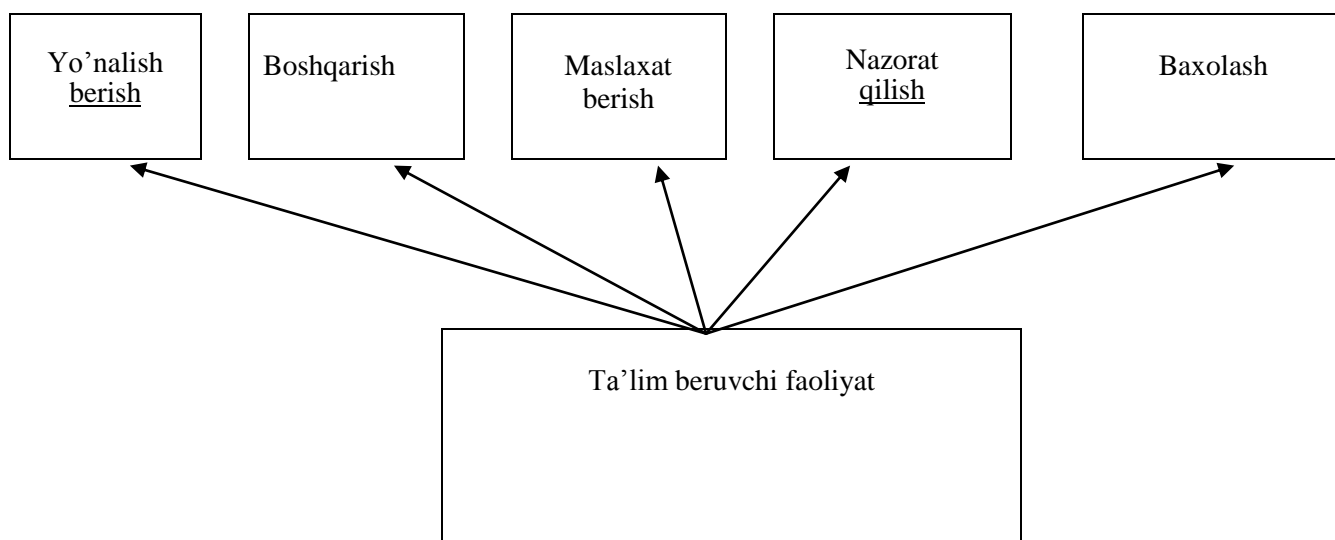
Ta'lim jarayonini tashkil etish
ShARTLARI

1-shakl. Ta'lim jarayonini tashkil etish shartlarining umumiy tuzilmasi.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilishda kasbga yo'naltirish ishlari texnologiyasining funksional tuzilmasi bevosita ta'lim jarayonining mohiyatini to'laqonli yoritishga xizmat qilmog'i lozim. Ya'ni, ushbu tuzilma o'zida ta'lim jarayonining umumiy ko'rinishini aks ettiradi (2-shakl).

2-shakl.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilishda kasbga yo'naltirish ishlari texnologiyasining funksional tuzilmasi ijtimoiy ishlab chiqarish munosabatlarining, jamiyatda mavjud kasblar doirasining kengayib, chuqurlashib hamda murakkablashib borishi o'z - o'zidan shaxsga ta'lim berish, dunyoqarashini shakllantirish, kasb tanlashga yo'llash hamda ishlab chiqarish jarayonidagi faol ishtirokining kafolati bo'lgan kasbiy malakalarini shakllantirish jarayoniga nisbatan yangicha, samarali yondoshuvlarni ishlab chiqishga bo'lgan ehtiyojini yuzaga keltiradi. Ma'lumki, ta'lim tizimi jamiyatda shakllangan muayyan ehtiyoj asosidagi ijtimoiy buyurtmani bajarishga yo'naltiriladi. Ayni vaqtda O'zbekiston Respublikasida barkamol avlod shaxsni shakllantirish, uni kelajak hayotda o'z o'rnini topishi va raqobatbardosh kasb egasi sifatida tarbiyalash talabi ijtimoiy buyurtma sifatida yuzaga kelmoqda.

Bozor munosabatlariga asoslangan ijtimoiy rivojlanish qonuniyatlaridan biri jamiyatning barcha sohalari, jumladan, kasb egallashdagi raqobatning paydo bo'lishidir. Ijtimoiy raqobat bu taxlitda mavjud bo'lishi mo'tadil faoliyat yuritish, raqobatga nisbatan ishchanlik immunitetini hosil qilish, raqobatchilarga nisbatan yuqorirok mavqye uchun kurashishga zamin yaratadi. Shu bois fuqarolarda ta'lim olish, nazariy va amaliy bilimlarni o'zlashtirish, kasb egallashga nisbatan ongli yondoshuv hissi qaror topmoqda. Bu esa ularda jamiyat extiyojlari asosida kasb

tanlashga bo'lgan rag'batni hosil qilmoqda. Endilikda ta'lim olish, muayyan kasb - hunar yoki mutaxassislik ma'lumotlarini egallash, bu borada ma'lum ko'nikma va malakalarni shakllantirish hayotiy ehtiyojga aylanmoqda. Ta'lim olishga bo'lgan rag'bat va uning mazmuni kasb egallash jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshishida kafolat bo'la oladi.

Shaxsiy va jamiyat ehtiyojlariga asoslangan holda kasb tanlashga yo'llash o'quvchi xamda o'qituvchi munosabatlari, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Yaqin o'tmishda ta'lim oluvchining ta'lim jarayonidagi ishtiroki nazariy bilimlarni qabul qilib oluvchi va o'zlashtirilgan nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalarni namoyish etuvchi subyekt sifatidagi o'rni bilan kifoyalangan bo'lsa, ta'lim texnologiyasi talablariga ko'ra ta'lim oluvchi ta'lim jarayonining yetakchi subyekt, asosiy ijrochisi sifatida ko'rinadi.

Endilikda ta'lim oluvchi ta'lim beruvchi tomonidan uzatilayotgan axborot (bilim)larni qabul qilmaydi. Balki ta'lim beruvchining yo'llanmasi, ko'rsatmasiga muvofiq tavsiya etilgan o'quv manbalari bilan mustaqil ravishda tanishish orqali nazariy bilimlarni o'zlashtiradi, ta'lim beruvchi nazorati ostida amaliy ko'nikma va malakalarni hosil qiladi. Ta'lim oluvchi mustaqil faoliyat yuritish, nazariy bilimlarni o'zlashtirish asosida o'zida fikrni ilgari surish, dalillar keltirish, o'z fikrini himoya qilish layoqatini tarbiyalay olishi, o'z - o'zini tanqid qilish, o'z - o'zini baxolash sifatlarini qaror toptira olishi talab **etiladi**. Davr talabi ta'lim oluvchini ta'lim jarayonining sust tinglovchisi bo'lishdan faol ishtirokchisiga aylantirishni taqozo etmoqda.

O'quvchining ta'lim jarayonidagi yetakchilik roli quyidagi pedagogik vazifalarni hal etish imkonini beradi:

- 1) o'quvchida bo'lajak kasbi to'g'risidagi bilimlarni va ma'lumotlarni o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyojni qaror toptirish;
- 2) kasb tanlashga nisbatan ongli yondoshuvni shakllantirish;
- 3) mustaqil faoliyat yuritish ko'nikmalarini shakllantirish;

4) o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish, nazariy va amaliy bilimlar mohiyatini taxlil etish, ular borasida xulosalar chiqarish, umumlashtirish hamda ularni o'z amaliy faoliyatiga tadbiiq etish ko'nikmalarini yuzaga keltirish va takomillashtirish;

5) o'z - o'zini nazorat qilish, qiyosiy baholash, tahlil qilish sifatlarini shakllantirish.

6) tashqi muhit ta'sirisiz o'zi tanlagan kasbga qiziqishini shakllantirish.

O'quvchilarni kasb tanlashga yo'llashda ta'lim shakli, metod va vositalarining ahamiyati katta. Zero, ular o'quvchining imkoniyatlarini yuzaga chiqarish, bilim, ko'nikma va malakalarini bo'lajak faoliyat soxasi talablari asosida shakllantirish uchun shart - sharoit yaratib beradi. O'z navbatida o'quvchilarning yosh, psixologik, fiziologik xususiyatlari, bilim darajasi, dunyoqarashining ko'lami hamda ularning faolliigi samarali. ilg'or, noan'anaviy ta'lim shakli, metod va vositalarini tanlash, ulardan maqsadga muvofiq darajada foydalanish uchun turtki bo'ladi.

Ta'lim jarayonining maqsadi DTS, o'quv rejasi, dasturi, shuningdek, darslik, qo'llanmalarda belgilab berilgan muayyan mavzu hamda mashg'ulot turining o'ziga xos jixatlari, mavjud pedagogik shart - sharoitlar o'quvchilarning yosh psixologik xususiyatlari, ularning hayotiy ehtiyoji va qiziqishlari, o'qituvchining bilim va malaka darajasi, dunyoqarashi, ijodkorliigi, vaziyatni baholash hamda unga muvofiq tezkor harakat qila olish layoqati va hokazo omillarni inobatga olish asosida belgilanadi.

O'quv jarayonining maqsadi tashxisli ravishda aniq hamda ravshan belgilanmog'i lozim. Ta'lim maqsadining bunday belgilanishi ma'lum va amal qilingan vaqtda didaktik jarayonni tashkil qilish va amalga oshirilish darajasi yuzasidan xulosa chiqarish imkoniyatini yaratadi.

Maqsadning tashhisli belgilanishi quyidagi holatlar bilan tavsiflanadi:

a) shaxsda shakllantirilgan ma'naviy - axloqiy sifatlar, aqliy salohiyat hamda shaxsiy sifatleri shu darajada aniq va ravshan tavsiflanadiki, natijada ularni kasb tanlashga yo'llash ishida aniq metod va vositalarni tanlash mumkin bo'ladi;

6) shaxsning tashhislangan ma'naviy - axloqiy va aqliy – kasbiy sifatlarining shakllanganlik darajasini haqqoniy nazorat qilishga yo'naltirilgan aniq usullar mavjud bo'ladi;

v) shaxsning tashhislangan sifatlarini aniqlash yuzasidan olib borilgan nazorat natijalari asosida uning samaradorligini aniqlash mumkin bo'ladi;

g) o'lchov mezonlari asosida muayyan bilim, ko'nikma va malakalarning sifatini baholash ko'rsatkichlari mavjud bo'ladi.

Ta'lim jarayonining maqsadini shakllantirish ijtimoiy buyurtma mazmuni hamda ta'lim oluvchi shaxsi modellarining o'zaro muvofiqligi asosida kechadi.

Bosqichli darajada ta'lim maqsadini shakllantirish dolzarb darajadagi maqsad muayyan kasbiy tayyorgarlik bosqichlari bo'yicha taqsimlab chiqiladi. Ta'lim tizimining yaxlit holda kasbga yo'naltirilganligi sababli ta'lim oluvchi shaxsining modeli uning obyekt bo'lib qoladi. Ta'lim jarayonida shaxsning yosh ko'rsatkichlari tabiiy shakllanishi bosqichlariga mos ravishda asosiy maqsaddan kelib chiqish asosida darajalab chiqiladi.

Tezkor daraja ta'lim maqsadini shakllantirishning mazmuni mashg'ulotlar mazmunini tashkil etuvchi aloxida yo'nalishlarni o'rganishdan iborat bo'ladi.

Ta'lim jarayonining mazmuni ta'limning umumiy maqsadini amalga oshirish, xususiy maqsadlarga bosqichma - bosqich erishish imkoniyatini yaratadi. Ta'lim mazmuni ta'limiy - me'yoriy xujjatlar talablari, o'quv manbalari (DTS o'quv rejasi, dastur, darslik va qo'llanmalar) ning mazmuni, ularda ilgari surilgan g'oyalar asosida ishlab chiqiladi. Ta'lim jarayonining mazmuni shaxsga ta'lim berish, uni tarbiyalash va rivojlantirish kabi vazifalarning ijobiy hal etilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonining mazmuni asosida ta'limning shakl, metod va vositalari belgilanadi.

Ta'lim muassasalari oldida turgan vazifalarning hal etilishi mashg'ulot (ta'lim jarayoni) mazmuni, ta'lim shakli, metodlari hamda vositalarining samaradorligiga bog'liq bo'ladi. Ta'lim shakli, metodlari va vositalari o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash, ularda chuqur bilim va dunyoqarashni hosil qilish ishiga xizmat qiladi.

Ta'lim shakli o'qituvchi va o'quvchining belgilangan tartibda, muayyan maqsadga muvofiq ma'lum tartibda tashkil etiladigan faoliyatlarining tashqi ifodasidir. Maktab o'quvchilarining tashkil qilinadigan darsdan tashqari mashg'ulotlarga qatnashish davri uning umumiy o'rta ta'lim muassasasidagi butun ta'lim davrini qamrab olgan bo'lib, tadqiqot davomida ishlab chiqilgan o'quvchilarni kasb - hunarga yo'naltirish texnologiyasi ta'lim bosqichlariga mutanosib ravishda amalga oshirildi.

Bu davr mobaynida o'quvchilar bilan tadqiqot tajriba – sinov maydonlarida tashkil qilingan «Ganchkorlik», «Tikuvchilik», «Yosh hunarmand», «Naqqoshlik», «Yosh duradgor» to'garaklarining maxsus ishlab chiqilgan ish rejalari asosida mashg'ulotlar olib borilishi mumkin. Tashkil qilingan har bir to'garak mashg'ulotlari jarayonida o'quvchilar umumiy o'rta ta'lim o'quv dasturi bilan uzviy bog'liq ravishda kasbiy bilimlar asoslarini uzluksiz egallab bordilar. To'garaklar uchun ishlab chiqilgan dasturlarni amalga oshirish murakkab pedagogik - psixologik hamda tashkiliy jarayonlarni o'z ichiga olganligi sababli, o'quvchilar qabul qilishi lozim bo'lgan barcha axborotlar oqimini guruhlar bo'yicha tizimlashtirish maqsadida quyidagi vazifalarni amalga oshirdik:

- o'quvchilarni kasb - hunarga yo'llash ishlarini axborot bilan ta'minlash tuzilmasi taxlil qilindi;

- o'quvchilarning umumiy o'rta ta'lim o'quv dasturi asosida dars jarayonida tanishishi mumkin bo'lgan kasb – hunarlar klassifikasiyasi belgilab olindi;

- maktablarda dars jarayonida bevosita qarab chiqilmagan, maxalliy-xududiy sharoitlarga ko'ra talab qilinadigan kasblar tasnifi va ularning har biri to'g'risidagi axborotlar jamlandi va tizimlashtirildi;

- darsdan tashqari mashg'ulotlarda kasb - hunarga yo'llash ishlarini tashkil qilishda ishlab chiqilgan klassifikasiyalar asos vazifasini o'tadi, o'quvchilarni mahalliy talablar asosida kasb - hunarga yo'llash ishlarining samaradorligini ta'minladi.

Qayd etilgan vazifalarning tadqiqotlarimiz davomida izchil amalga oshirib borilishi barcha shakldagi darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarning

bevosita mehnat va kasb tarbiyasini, kasbga yo'naltirish ishlarini amalga oshirishda keng imkoniyatlar yaratilishiga olib keldi. Bu jarayonda, shuningdek o'quvchi shaxsini kasb tanlashga yo'llashda yo'nalishni ixtiyoriy tanlash uchun sharoit yaratishda uni erkin fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirish xam muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Uning yechimini kasb tanlashga yo'llash ishlari bilan bog'lik holatda hal etish uchun biz ijtimoiy, demografik, iqtisodiy, milliy, mintaqaning demografik holati kabi omillarni hisobga olib bordik.

Kasb tanlash uchun o'quvchi o'z imkoniyatlarini baholay olish ko'nikmasiga, ya'ni qiziqishlariga monand, har xil kasblar bo'yicha bilimga kasblarning imkoniyatlari, kelajagi xaqida axborotga ega bo'lishi kerak. Shaxsda kasbga yo'naltirish maxsus amaliy faoliyat orqali amalga oshiriladi, o'quvchining inson sifatida shakllanish bosqichlarida shaxs va jamiyat yagona bir tizim sifatida qaraladi, o'tish davrida bozor iqtisodiyoti munosabatlari talablari inobatga olinadi. Shaxs har tomonlama kamol topishi uchun aqliy, jismoniy, ma'naviy jixatdan tarbiyalangan bo'lishi kerak.

Bugungi kasb tanlashga yo'llash ishlarida shaxs sifatlarini chuqurroq o'rganish asosida mashg'ulotlarda o'quvchilarning individual imkoniyatlari asosida ta'lim berish o'ziga xos o'ringa ega bo'lib bormoqda.

Individual yondoshuv asosidagi ta'lim o'quvchining qiziqishi, ehtiyoji, xohishiga ko'ra muayyan kasb - hunar yuzasidan chuqur ma'lumotlar olishi va kelajakda tanlagan kasbi bo'yicha kasb - hunar kollejlariga o'qishga borishi uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quv rejasiga VII sinfdan boshlab fakultativ mashg'ulotlar kiritiladi. Fakultativlar o'quvchilarning qiziqish va hohishlariga ko'ra muayyan fan, predmet yuzasidan beriladigan ilmiy - nazariy bilimlarni chuqurlashtirish, ularda amaliy ko'nikmalarni xosil qilish maqsadida tashkil etiladigan ta'lim shaklidir.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar shakllaridan biri hisoblangan sayohatlarni tashkil qilishda biz ularning sinf - dars tizimi, shuningdek, amaliy mashg'ulotlardan tubdan farq qiluvchi quyidagi jixatlariga e'tibor qaratdik:

a) o'tkaziladigan sayohatlarning barchasiga o'qituvchi rahbarlik qilsada, u sayohat obyektlarining barchasi bilan yaxshi tanish bo'lmasligi mumkin, bunday hollarda sayoxat uyushtirilayotgan korxonada, muassasa yoki xo'jalikning mas'ul vakili mashg'ulot olib boradi;

b) sayohat muddati turlicha bo'lib, ularni tashkil qilishda mintaqaviy, mavsumiy va sayohat uyushtiriladigan obyekt xususiyatlaridan kelib chiqiladi. Jumladan, qishloq xo'jalik korxonasiga hosilni yig'ishtirib olish davrida, avtokorxonalariga texnik qarovlarni o'tkazish paytida sayohat uyushtirilishi eng yuqori unumdorlikka erishish imkonini beradi;

v) o'qituvchi yoki sayohat uyushtirilgan obyekt vakili bo'lgan ekskursovodning rahbarlik usuli va o'quvchilarning faoliyati turlicha bo'lishi mumkin.

Sayohat davomida bir o'rindan ikkinchi o'ringa ko'chib yuriladi. Shu bois o'quvchilardan intizomga qat'iy rioya qilish talab etiladi. O'qituvchilar obyektzni kuzatish jarayonida vaqti - vaqti bilan savollar beradilar, zarur ma'lumotlarni yozib boradilar. Sayoxat yakunida o'qituvchi bugungi kuzatganlarini avval o'zlashtirilgan materiallarga bog'lab suxbat o'tkazadi. Sayoxat materiallari asosida bayon yoki insho yozdirish mumkin.

Ta'limning noan'anaviy shakli sifatida tashkil etiladigan baxs-munozara, davra stoli, matbuot konferensiyasi muayyan predmetning muhim mavzulari yuzasidan tashkil etilib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, o'z fikrini ilgari surish, uni asoslash hamda himoya qilish qobiliyatni shakllantirish uchun xizmat qiladi. Bu kabi darslarning tashkil etilishida maqsadning aniqligi, shuningdek, o'qituvchilarning faol ishtiroki muhim ahamiyatga ega.

Ko'rgazma va mo'jizalar maydoni shaklida o'tkazilayotgan darslar bellashuv xususiyatiga ega bo'lib, o'quvchilarni faollikka undaydi. Kasb tanlashga yo'llashda mashg'ulotlarning muvaffaqiyati uning shakligagina emas, balki qo'llanilayotgan metodlar samaradorligiga ham bog'liqdir. Ta'lim metodlari o'qitishning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish usullarini hamda o'quv materialini nazariy amaliy yunaltirish yo'llarini anglatadi.

O'qitish metodlari mashg'ulotlar jarayonida o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining qanday bo'lishi, o'qitish jarayonini qanday tashkil etish va olib borish kerakligini hamda shu jarayonda o'quvchilar qanday ish - harakatlarni bajarishlari kerakligini belgilab beradi.

Metodlar bir qancha asosiy guruxlardan iborat bo'lib, ularning xar biri o'z navbatida kichik guruxdar va ularga kiruvchi aloxida metodlarga bo'linadi. O'quv bilish faoliyatini tashkil qilish va amalga oshirish jarayonini o'zi uzatish, qabul qilish, anglash, o'quv axborotlarini esda saqlashni hamda olinadigan bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llay olishni nazarda tutishini xisobga olsak, birinchi guruh metodlariga so'z orqali uzatish va axborotni eshitish orqali qabul qilish metodlari (og'zaki metodlar, hikoya, ma'ruza, suhbat va boshqalar); o'quv axborotini ko'rgazmali uzatish va ko'rish orqali qabul qilish metodlari (ko'rgazmali metodlar: tasviriy, namoyish qilish va boshqalar); o'quv axborotini amaliy mehnat xarakatlari orqali berish (amaliy metodlar: mashqlar, laboratoriya tajribalari, mehnat harakatlari va boshqalar) kiradi.

Yuqorida bayon etilgan fikrlardan kelib chiqqan holda amaliyotda keng qo'llanilayotgan metodlarni asosan quyidagi uch guruhga ajratish mumkin. O'quv materialini og'zaki bayon qilish metodi maktab ta'lim tizimida eng ko'p qo'llaniladigan metodlardan biri bo'lib, mazkur metodga barcha o'quv fanlari bo'yicha barcha sinflarda murojaat qilish mumkin.

Ushbu metod bayon qilinayotgan ma'lumotlarning to'g'ridan – to'g'ri o'qituvchining jonli nutqi orqali idrok qilinishini ko'zda tutadi **va ana** shu xususiyatiga ko'ra ta'limning boshqa metodlaridan farq qiladi.

Hikoya qilish - o'qituvchi tomonidan yangi o'tilayotgan mavzuga oid fakt, hodisa va voqyealarning yaxlit yoki qismlarga bo'lib, obrazli tasvirlash yo'li bilan ixcham, qisqa va izchil bayon qilinishidir. Hikoya qilish davomida o'quvchilar passiv tinglovchi bo'lib qolmasliklariga, aksincha, ular faolliklarini oshirish, diqqatni mavzuga safarbar qilish, hodisa va voqyealar ustida fikr yuritish, fikr almashish maqsadida savollar berib borish, ko'rgazmali qurollardan foydalanishga e'tibor berish lozim.

O'qituvchi muayyan bir kasb - hunarning u yoki bu jihatlariga oid qonun, qoidalar qanchalik asosli ekanligini dalillar, misollar keltirish yo'li bilan isbotlab beradi.

Suhbat metodi ko'pincha savol - javob metodi deb xam yuritiladi. Chunki bu metodda dars o'tilsa, u asosan savol - javob yo'sinida olib boriladi. O'qitish jarayonida o'rganilayotgan mavzu yuzasidan kirish, asosiy va yakunlovchi suxbatlar ham qo'llaniladi, shuningdek, o'quvchilar tomonidan yangi o'tilgan mavzuni qanchalik tushunganlarini tekshirish maqsadida ham suxbat o'tkaziladi.

Suhbat metodi bilan ish ko'rganda mashg'ulotlarni tashkil qilish va uni olib borishda o'qituvchi quyidagilarga amal qilishi kerak:

1. O'qituvchining suhbat uchun tayyorlab kelgan savollari sinf o'quvchilarining hammasiga taalluqli bo'lib, so'roq o'rta tashlanishi kerak.
2. O'quvchilardan biri javob berish uchun chaqiriladi.
3. Savolga javob berayotgan o'quvchini qunt bilan tinglash, uning javobni to'ldirishi, tuzatishi, oydinlashtirishiga yordam berishini ta'minlash lozim.

Mashg'ulotlarda **ko'rgazmalilik** metodining namoyish etish, tasvirlash, sayoxat metodlaridan foydalaniladi. Namoyish etish, sayohat o'quvchilarining o'quv materiallarini aniq obrazlar orqali bevosita idrok qilishlarini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Namoyish etish metodi o'qituvchi tomonidan bayon qilinayotgan ilmiy-nazariy bilimlarni o'quvchilar puxta o'zlashtirishlari uchun ularning sezgi organlari - eshitish, ko'rish, xid va ta'm bilish, teri sezgilarining bir obyektga alohida - alohida yoki bir necha sezgi a'zolarini bir yo'la safarbar qilish yo'li bilan olib boriladi.

Namoyish etish metodi mavzuning xususiyatiga ko'ra ikki yo'nalishda olib boriladi:

1. Dars yoki dars mashg'ulotlarining asosiy qismida o'tilayotgan mavzuning mazmunini namoyish qilish.
2. Boshqa mustaqil ta'lim metodlari bilan olib borilayotgan mashg'ulotda namoyish etiladigan materiallardan foydalanish.

Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan vositalar ta'lim samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Vosita muayyan o'qitish metodi yoki usullarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan yordamchi o'quv materiallaridir. Ta'lim vositalari asbob uskunalar, laboratoriya jixozlari, axborot va texnik vositalar (qurilmalar), ko'rsatmali qurollar, ramziy belgilar, darslik o'quv qo'llanmalari, radio, televideniye, kompyuter va hokazolardan iborat bo'ladi.

Ta'lim jarayonida o'qitish vositalaridan foydalanish – dars jarayonida tabiiy yoki tasviriy ko'rgazma materiallar (predmet, sxema, diagramma, surat va boshqalar, laboratoriya yoki demonstrasiya mashg'ulotlarida qo'llaniladigan asbob - uskunalar, o'quv qurollari, mikroskop va boshqa apparatlar, shuningdek, mavzuga oid dalillar (sitatalar, ta'rif, qoida, formula va boshqalar)ning ishlatilishi anglatadi.

Ta'lim texnologiyasi talablari bo'yicha ta'lim jarayoni «ta'lim oluvchi-ta'lim jarayoni - ta'lim beruvchi» an'anasiga muvofiq olib boradi. Mazkur an'anaga muvofiq ta'lim beruvchi avvalgidek tayyor bilimlarni ta'lim oluvchiga yetkazib beruvchi shaxs sifatida emas, balki yo'llanma beruvchi, boshqaruvchi, maslahat beruvchi, baholovchi shaxs sifatida faoliyat olib boradi. Ammo ta'lim jarayoni avvalgidek ta'lim beruvchi hamda ta'lim oluvchi faoliyatlarining o'zaro aloqadorligi, bog'liqligi hamda «teskari ta'sir» xususiyatini saqlab qoladi. Murakkab vaziyatlarda o'zlashtirilishi jixatdan qiyin bo'lgan nazariy ma'lumotlarni ta'lim beruvchi tomonidan bayon etib berilishi maqsadga muvofiqdir.

2.2 SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL QILISH BILAN O'QUVCHILARNI KASB – HUNARGA YO'LLASH UYG'UNLIGI

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar bir tomondan, dars jarayonining uzviy davomi bo'lsa, ikkinchi tomonidan, o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash imkoniyatlarini ancha kengaytiradi.

An'anaviy metodikaga ko'ra sinfdan tashqari ishda ishtirok etishga o'quvchilar ixtiyoriylik asosida jalb qilib kelingan. Mashg'ulotlarni tashkil etishning ushbu shakli bir kator ijobiy tomonlari bilan birga jiddiy kamchiliklarga xam ega. Jumladan, tajribalarimizdan ma'lum bo'ldiki, o'quvchilarning sinfdan tashkari mashg'ulotlarga nisbatan mas'uliyatsiz munosabatda bo'lishi, berilgan topshiriq va vazifalarni bajarishda intizomsizlik, jamoaga aloqador umumiy maqsadlarini hurmat qilmaslik kabi salbiy holatlar mashg'ulotlarning samarasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Mashg'ulotlarda o'quv mashqlarini imkon boricha kamaytirishga intildik, mehnat obyektlarini o'quvchilar mehnat darslarida egallagan mehnat o'quvlarini hisobga olgan holda tanlab bordik. Materiallarga ishlov berish, yangi texnik

yechimlarni ishlab chiqish jarayonida duch kelgan yangi jarayon mashqlar davomida faqat o'zlashtirib olish vazifasigina emas, balki u hakida umumiy tasavvurga ega bo'lib, muayyan buyum yasashda undan foydalanish vazifasi ham qo'yiladi.

Shunday qilib, darsdan tashqari ish jarayonida o'quvchilar mehnat darslaridagiga qaraganda unumli mehnat bilan band bo'lishi ta'minlandi. Yuqorida aytib o'tilgan barcha fikrlar mehnat tarbiyasi asosidagi darsdan tashqari mashg'ulotlar vazifalarini quyidagicha ifodalash imkonini beradi. U quyidagicha bo'lishi mumkin.

- 1) mehnat ta'limi davomida o'quvchilar olgan bilim va ko'nikmalarni mustaxkamlash, umumlashtirish hamda kengaytirish;
- 2) unumli mehnatga asoslangan ijodiy faoliyatga o'quvchilarni jalb qilish;
- 3) hozirgi zamon ishlab chiqarish asoslari xaqidagi tasavvurni kengaytirish;
- 4) xalq xo'jaligining zamonaviy ehtiyojlari asosida kasb tanlashga tayyorlash;
- 5) mehnatga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish.

Mexhat ta'limiga asoslangan darsdan tashqari mashg'ulotlar turli shakllarda amalga oshiriladi. Biz respublikamiz va xorijiy davlatlar pedagog olimlari tadqiqotlari hmda ta'lim tizimlari tahlili hamda o'z izlanishlarimiz natijasida umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishga asoslangan darsdan tashqari mashg'ulotlarning barcha shakllarini shartli ravishda uch guruxga ajratib oldik (3-shakl).

Birinchi guruxga to'garaklar kiradi.

To'garak darsdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilishning keng tarqalgan va chuqur tadqiq etilgan shakli hisoblanib, ixtisoslashuvidan qat'iy nazar ularning ko'plab umumiy tomonlari mavjud. Shuning uchun turli tipdagi to'garaklarning rahbarlari boshqa ixtisosdagi to'garaklar ishidagi kasbga yo'naltirishga oid ilg'or tajribalarini chuqur o'rganib, eng yaxshi tomonlarini o'z ishida qo'llashlari yuqori

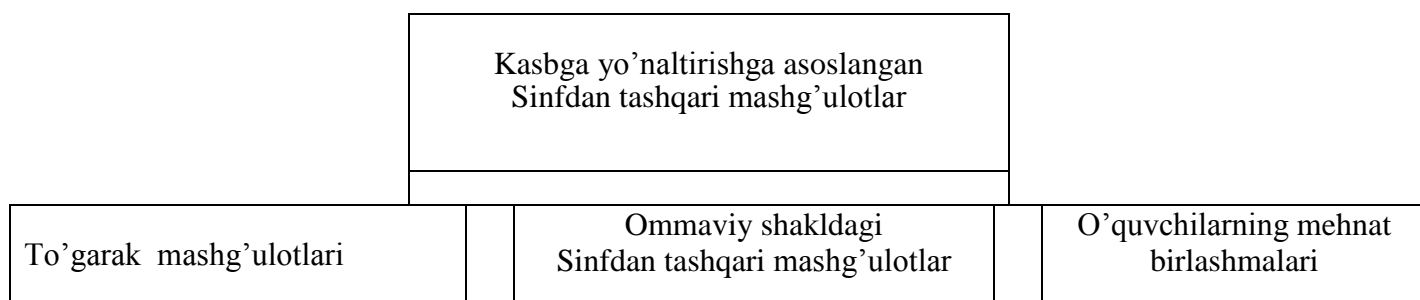
natijalarga erishish imkonini beradi. Albatta, to'garak ishini kasb tanlashga yo'llash asosida olib borish o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, uning metod va shakllariga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi.

Maktablarning ish tajribasida turli - tuman to'garaklar uchraydi. O'quv fanlar bilan bog'liqlik nuqtai nazaridan to'garaklarni uch guruxga: fanga **doir, fanlararo va fandan tashqari** to'garaklarga ajratish mumkin.

Fanga doir to'garaklar

deb, bevosita mexnat tarbiyasi bilan bog'liq bo'lgan to'garaklarga aytiladi. O'z mazmuniga ko'ra bu to'garaklar mexnat darsida o'quvchilar bajargan ishning davomi bo'lib, bunda o'quvchilarning faoliyati yanada murakkabroq, kengrok yo'lga qo'yiladi. Fanga doir to'garaklar jumlasiga duradgorlik, chilangarlik, tokarlik to'garaklari, aralash to'garaklar (yog'ochga va metallga ishlov berish to'garaklari, qo'lda va dastgohlarda amalga oshiriladigan jarayonlarni bajarishga oid to'garaklar) kiradi. fanga doyr to'garaklarga darsdan tashqari mashg'ulotlar xozircha kasbga yo'naltirish ishida tegishli o'rinni egallaganicha yo'q.

Amalga oshirgan kuzatishlar xamda tajriba - sinov ishlarimiz natijasida anik bo'ldiki, bu turdagi to'garak rahbarlari odatda fanlararo aloqadorlik xamda egallangan nazariy bilimlarning amaldagi tatbiqki doirasi bilan o'quvchilarni tanishtirishga yetarlicha e'tibor bermaydilar. Natijada, fanga doir to'garaklar tashkil qilingandan so'ng 1-2 oy o'tgach o'z ishini to'xtatadi, chunki o'quvchilarning mashg'ulotlarga bo'lgan qiziqishi yo'qoladi.

<p>Fanlar bilan bog'liq to'garaklar:</p> <p>a) fanga doir, b) fanlararo, v) fandan tashqari;</p> <p>- texnik ijodkorlik to'garaklari;</p> <p>a) tayyorlov texnika, b) fan-texnika, v) sport – texnika,</p> <p>- ishlab – chiqarish texnik to'garaklari; - badiiy – amaliy tugaryaklar</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ishlab chiqarish sayoxatlari; - tashkil etiladigan hashar va shanbaliklarda ishtirok etish; - sinfda, sinflararo, maktablararo, tuman, viloyat, respublika miqyosida o'tkaziladigan ko'rik musobaqalarda ishtirok etish; - ishlab chiqarish sayohatlarini tashkil etish; - ishlab chiqarish ilg'orlari bilan uchrashuv va suhbatlar; 	<ul style="list-style-type: none"> - o'quv ustaxonasidagi amaliy ishlab chiqarish mashg'ulotlari; - maktab o'quv tajriba yer maydonida ishlash; - jonli burchak tashkil etish hamda issiq xonalardagi faoliyat; - guruhli va ijara pudratida ishlash; - qo'shma, xususiy va davlat korxonalari bilan shartnoma asosida ishlash; - oilaviy mehnat, kasb-hunar, hunarmandchilik; - mavsumiy ishlarda ishtirok etish.
---	--	---

3-shakl. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirishga asoslangan sinfdan tashqari mashg'ulotlarning umumiy tizimi

Bu muammoni hal qilishning eng ma'qul yechimiga bizning fikrimizga ko'ra fanlarga oid har bir tushunchaning amaliy tatbiqiga ko'prok e'tibor qaratish, ularni amalda namoyish qilish, mashg'ulotlarda amaliy yo'naltirilganlikni oshirishga e'tibor qaratish orqali erishiladi. Bu vazifalar hal etilganida ijodiy izlanishga chanqoq o'z kuchlarini sinab ko'rishni istagan o'quvchilar o'z imkoniyatlarini ishga solish uchun sharoit yaratiladi.

Fanlarararo to'garaklar ichida fizik-texnik to'garaklar eng keng tarqalgan mashg'ulot turi hisoblanadi. Bu turdagi to'garaklarda o'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishlarining mazmuni to'garakning nomidan kelib chiqadi. Bunda o'quvchilar fizika kursida o'rganiladigan muayyan qonuniyatlarning amaldagi

tatbiqi bilan tanishadilar, bu esa ularning turli kasb-korlikda qo'llanilish asoslarini ham bilib olishga imkon yaratadi. Shuningdek, o'quvchilar model konstruksiyasi, uning detallarini tayyorlash texnologiyasini ishlab chiqar ekanlar, texnologik bilim va o'quvlarni o'zlashtiradilar, model detallarini yasaganda esa ularning amaliy ko'nikmalari takomillashadi.

Fandan tashqari to'garaklar hozirgi vaqtda darsdan tashqari mashg'ulot sifatida keng tarqalgan. O'quvchilar faoliyatining mazmuniga ko'ra bu to'garaklar turli tuman bo'lishi mumkin. Mazkur xolda gap shunday fandan tashqari to'garaklar haqidagina boradiki, ularning ishlari uchun maktab ustaxonalaridan moddiy baza sifatida foydalaniladi yoki o'quvchilar faoliyati mehnat darslarida olingan bilim va malakalarga tayanadi. Hozirgi kunda maktablar va maktabdan tashqari muassasalar faoliyatida o'quvchilar *texnik ijodkorligi to'garaklarining* quyidagi tiplarni vujudga kelgan:

Tayyorlov texnika to'garaklari (kichik maktab yoshidagi o'quvchilar uchun). Ularda o'quvchilar jonli va oson shaklda texnika elementlari hamda eng oddiy texnologik jarayonlar bilan tanishadilar, qog'oz, plastmassa, metall va boshqa materiallarga ishlov berish bo'yicha olgan boshlang'ich ko'nikmalarini rivojlantiradilar. O'quvchilar texnik o'yinchoklar, mashina va mexanizmlarning sodda modellarini, eng oddiy avtomatik qurilmalar, o'quv ko'rsatmali qo'llanmalar, maktab hamda uy-ruzg'or buyumlari va xokazolarni tayyorlaydilar. Bu tipdagi to'garaklar faoliyatida yasalgan o'yinchoqlar va modellar bilan o'yinlar xamda musobakalar o'tkazish muxim o'rin tutadi. Tajriba-sinov ishlari natijalariga ko'ra aytish mumkinki, tayyorlov texnika to'garaklaridagi mashg'ulotlar keyinchalik o'rta va katta maktab yoshidagi o'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishida barcha shakldagi mashg'ulotlar uchun propedevtik vazifani utaydi.

Fan-texnika (fizika, fizika-texnika, ximiya, ximiya-texnologiya, agroxiimiya, astronomiya va boshqa) to'garaklar o'quvchilarning maktab o'quv rejasidagi turli fanlar bo'yicha olgan bilimlarini chuqurlashtirish va

amaliy ko'nikmalarini mustahkamlash, ta'lim xonalarini jihozlash uchun asbob - uskunalar yaratish va shu asosda o'quvchilarni kasbga yo'naltirish maqsadlarida tashkil qilinadi.

Sport-texnika to'garaklari maktablar va maktabdan tashqari muassasalarda ishlaydi. Bular aviamodel, raketa-kosmik modellashtirish, avtomobil modelchilari, kema modelchilari, temir yo'l modelchiligi, radioboshqarish, suv - motor va boshqa to'garaklardan iboratdir.

Mazkur to'garaklarda o'quvchilar modellarni va ishlaydigan texnikami konstruksiyalash va tayyorlash bilan shug'ullanadilar, keyin esa ana shu modellar bilan sportning texnik turlari bo'yicha modelchi-sportchilarning musobaqalarida qatnashadilar. O'quvchilar sport texnika to'garaklarida tegishli texnika tarmog'ining tarixi, uning xalq xo'jaligida va mamlakatimiz mudofaasida qo'llanishi bilan, samolyotlar, avtomobillar, kemalar, radioapparatlari va boshqa texnikalar bo'yicha konstruktorlar texnik tafakkurining xususiyatlari bilan tanishadilar.

O'quvchilar bu to'garaklarda ishlar ekanlar, materiallarga ishlov berishga va ularning xossalariغا bevosita alokador bo'lmagan, lekin buyumlarni tayyorlash jarayoni o'quvchilar texnik mehnat darslarida egallagan mehnat jarayonlariga ko'p jixatdan tayanadigan ko'plab yangi bilim xamda o'quvlarni o'zlashtirib olishadi. To'garaklarning bu guruxiga o'quvchilarni ular uchun yangi bo'lgan mehnat faoliyati turlari bilan tanishtiradigan, ijtimoiy jixatdan foydali, ular uchun qiziqarli to'garaklarni xam kiritish mumkin. Masalan, keyingi yillarda zarb qilish, muqovachilik, zargarlik to'garaklari va boshqa to'garaklar keng tarqaldi.

Ishlab chiqarish-texnika to'garaklari maktablardagi va maktablararo ustaxonalar bazasida, o'quv - ishlab chiqarish, sanoat korxonalarini bazasidagi yosh texniklar markazlarida va boshqa maktabdan tashqari muassasalarda tashkil qilinadi. Odatda bunday to'garaklar ro'yxati maxalliy sharoitlarga ko'ra, avvalo o'quvchi to'garakda olgan bilimlarini, o'rta maxsus, kasb - hunar ta'limi muassasalarida o'zlashtirgan amaliy malakalarini keyinchalik qay darajada takomillashtira olishiga ko'ra belgilanadi. Bunday to'garaklar maxalliy

korxonalarda, qishloq xo'jaligi tarmoqlarida keng tarqalgan biror kasbga qiziqadigan o'rta va katta maktab yoshidagi o'quvchilarni birlashtiradi.

Badiiy amaliy to'garaklar respublikamiz mustaqillikka erishgan yillarda keng e'tibor berib kelinayotgan milliy qadriyatlarimiz bilan bog'liq xalq hunarmandchiligi bilan uzviy bog'liq holatda tashkil etiladi. Bu turdagi mashg'ulotlar amalda qo'llanadigan asbob - uskuna, uyushtiruvchilar guruxini tashkil etishdan boshlanadi. Tashabbuskorlar guruxi uchrashuvda muhokama etiladigan savollar va masalalar doirasini belgilab beradi. Shundan keyin ana shu savollarga javob bera oladigan mutaxassislar tanlanadi. Uchrashuvning o'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishiga to'laroq javob bera olishi uchun quriladigan masalalarning tegishli qirralariga ko'prok e'tibor qaratiladi. Kasbga yo'naltirishga asoslangan sinfdan tashqari mashg'ulotlarning uchinchi guruxiga o'quvchilarning mehnat birlashmalari kiradi. Mehnat birlashmalari nisbatan ancha ilgari paydo bo'lganiga qaramasdan, keyingi yillarda, ayniqsa, keng qo'llanila boshlandi. O'quvchilarning mehnat birlashmalari ta'limni unumli mehnat bilan qo'shib olib borishning samarali shakli sifatida mehnatda tarbiyalash, kasb tanlashga yo'llash, ishlab chiqarish asoslari bilan tanishtirish va mehnatga ijodiy munosabatni shakllantirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Mehnat birlashmalarini tashkil etish, faqatgina, o'quvchilarning moddiy, xom ashyo ta'minotini mustahkamlabgina qolmasdan, balki, milliy qadriyatlarimizni tiklash, kasbiy ta'lim-tarbiya berish, kasbga yo'naltirish, tayyorlash, tanlash, moslashtirish kabi dolzarb muammolarni ijobiy xal etishda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shunday ekan, har bir maktabda bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitini hisobga olgan holda, o'quvchilarning talab, ehtiyoj va qiziqishlarini qondirish uchun mehnat birlashmalarining tashkil etilishi bozor munosabatlari sharoitining zaruriy ehtiyojidir. Birlashmaga jalb etilgan o'quvchilar o'z mehnatlari natijalarini ko'rib, chuqur ruhiy qoniqish hosil qiladilar. Mehnat faoliyati ularda mustaqillik, mehnatsevarlik, erkinlik, ijodkorlik, tadbirkorlik, ishbilarmonlik, tashkilotchilik kabi sifatlarni shakllantiradi. Mehnat birlashmalari

o'quvchilarda intizomlilik, do'stlik, birdamlik, tejamkorlik, mexnat kishilariga hurmat ruxida tarbiyalab, ularni kelgusidagi kasbiy faoliyatiga tayyorlaydi.

2.3 KASB - HUNARGA YO'LLASH ISHLARINI TASHKIL QILISHDA SINF DAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR MAZMUNINI TANLASHNING MEZONLARI

Mustaqil O'zbekistonning davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan, ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida asosiy bugun hisoblangan umumiy o'rta ta'lim maktablari faoliyatining muhim vazifalaridan biri o'quvchilarni hayotga tayyorlash va kasb tanlashga yo'naltirishdan iboratdir. Bu jarayon to'g'ri tashkil etilganida shaxsning bo'lg'usi kasbiy faoliyat subyekti sifatida shakllanishi ta'minlanadi, kelajakda bozor iqtisodiyoti munosabatlari tezroq moslashishi uchun sharoit yaratiladi. Pedagogika nazariyasi taraqqiyotining barcha davrlarida ta'lim mazmunini tanlash muammosi dolzarb masala bo'lib kelgan, chunki jamiyatning kelajagi hisoblangan yosh avlodga nimani o'rgatish kerak degan savolga javob aynan ta'lim mazmunida o'z ifodasini topadi.

Pedagogikada va o'qitish metodikasida shuningdek, kasb - hunarga yo'llash ishlarini tashkil qilishda darsdan tashqari mashg'ulotlar mazmunini tanlab olish va tizimlashtirish masalasi nisbatan yetarli darajada ishlanmagandir. Hozirgi kunda kasbga yo'naltirishdan maksad o'sib kelayotgan yosh avlodni kasbni ongli ravishda tanlashga tayyorlashdir. Kasbga yo'naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashining ilmiy-amaliy tizimi sifatida karash lozim. U har bir shaxsning ham individual xususiyatlarini, xam xalq xo'jaligi manfaatlari nuqtai nazaridan mexnat resurslarini to'laqonli taminlash zaruratini hisobga olishi kerak.

Shaxsda kasbga yo'naltirish jarayoni maxsus ilmiy - amaliy faoliyat orqali amalga oshiriladi. O'quvchining shaxs sifatida shakllanish boskichdarida shaxs va jamiyat yagona bir tizim sifatida qaraladi, o'tish davrining bozor iqtisodiyoti munosabatlari talablari inobatga olinadi.

Sinf dan tashqari mashg'ulotlarning maqsad va vazifalariga ko'ra o'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishining mazmunini tanlashda biz pedagoglar amalga oshirgan ilmiy izlanish va tajriba - sinov ishlarimiz natijasida umumiy xolda 4-shaklda keltirilgan mezonlarni belgilab oldik.

Amalga oshirgan tadqiqotlarimizda kasbga yo'naltirish mashg'ulotlari mazmunini keltirilgan mezonlar asosida tanlab olish manbai va uning o'quvchilarga mosligini aniqlash negizi bo'lib amaliyot xizmat qildi. Mashg'ulotlar mazmuni kasb tanlash ishiga qo'yilgan jamiyatning ayni paytdagi va istiqbol talablariga binoan tanlab olinadi xamda pedagogik ishlov berilib davlat ta'lim standartlari, o'quv reja va dasturlari, darsliklar va shu kabi didaktik materiallar mazmuniga singdirilib, mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarga yetkazib beriladi. Bu bilan u o'zining ijtimoiy buyurtma sifatida namoyon bo'lishini tasdiqlaydi. Har qanday kasb egasi o'zining amaliy faoliyatida turli xil muammolarga duch keladi. Bunday muammolarning yechimini topish uchun turli yo'nalishdagi bilim va tajribalarni ishlatish zaruriyati turiladi. Shuning uchun ham o'quv materialini majmuaviy muammo tarzida ifodalanishi mazmunan tutash o'quv fanlarni sinfdan tashqari mashg'ulotlar bilan integrasiyalab o'rganishni taqozo qiladi. Mashg'ulotlar mazmunining bu tarzda tashkil etilishi ta'lim oluvchilarning kasblar to'g'risidagi tushuncha va bilimlarini bir-birini to'ldiruvchi yaxlit tizim holatida shakllanishini ta'minlab, mantiqan to'laqonli bilim, ish - harakat usullari va shaxsiy fazilatlarni shakllantirishga asos bo'ladi.

4-shakl

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishining mazmunini tanlash mezonlari

O'quvchiga tushuncha berilayotgan kasblarning tiplari va nomlari bo'yicha real mavjud kasblarning miqdoriga nisbatan optimal munosabatni saklash	Kasb tanlash ishida mahalliy va mintaqaviy ehtiyojlar asosida kasbga yo'naltirishning ustuvorligi	Bo'lajak kasb turi bilan bog'liq faoliyatning mazmuni va tuzilmasini asoslash.	O'quvchining o'zi yo'naltirilayotgan kasblar obyektlarining xususiyatlari to'g'risida ma'lumotga ega bo'lishligi
--	---	--	--

4-shakl. Umumiy o'rta ta'lim muassasalari darsdan tashqari mashg'ulotlarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishining mazmunini tanlash mezonlari tuzilmasi

1. O'quvchiga tushuncha berilayotgan kasblarning tiplari va nomlari bo'yicha real mavjud kasblarning miqdoriga nisbatan optimal munosabatni saqlash.

O'quv materialini haddan tashqari kamaytirish zamonaviy fan texnika yutuqlarini va ilg'or ishlab chiqarish texnologiyalarini yetarli darajada tahsil oluvchilar tomonidan o'zlashtirilishiga imkon bermasa, o'rganilayotgan obyektlarni juda batafsil bayon etilishi ularni ortiqcha zo'riqishiga, o'z imkoniyatlariga ishonmay qolishiga sabab bo'ladi. Fan- texnika taraqqiyoti, ishlab chiqarish texnologiyalari muntazam ravishda rivojlanib borganligi sababli ta'lim mazmunini ham unga mushtarak tarzda takomillashtirib borishni taqozo etadi.

Hozirgi vaqtda, ijtimoiy va ilmiy - texnikaviy taraqqiyot sharoitida maktab o'quvchilarini kasbga yo'naltirishning muhimligi ancha oshdi. Bir tomondan - ishlab chiqarishni murakkablashtirayotgan xilma - xil kasblar va mutaxassisliklarning mavjudligi, ikkinchi tomondan - bir qator barqaror shaxsiy xususiyatlari bilan ajralib turgan odamlarning mavjudligi kasblarni, o'quv yurtlarini tanlashda, kadrlarni ish o'rinlariga joylashtirishda va qayta joylashtirishda ana shu omillarni, umuman inson omilini hisobga olishni qat'iy talab qiladi.

2. Kasb tanlash ishida mahalliy va mintaqaviy ehtiyojlar asosida kasbga yo'naltirishning ustuvorligi.

Kasb tanlashga yo'llash ishining vazifalari, birinchi galda o'quvchilarni maktabga yaqin joylashgan korxonalar uchun zarur hisoblangan kasblar bilan tanishtirishga karatilishi lozim. Biroq ko'pincha biror kasb haqida ma'lumotlar o'quv dasturlari mazmuniga kiritilmaydi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlar bunday cheklashlardan xoli ekanligidan foydalanib, biz o'quvchilarni yaqin atrofdagi korxonalarda uchraydigan kasblar bilan to'g'ridan - to'g'ri tanishtirishni maqsad

qilib qo'ydik. Bu bilan o'quvchilarni mahalliy talablarni qondirishga xizmat qiladigan kasblarga yo'naltirishga muvaffaq bo'ldik. Bu ishda turli kasb egalari uchrashuvlar uyushtirib, kasbga qiziquvchilar klublarini tashkil qilish va shu kabi tadbirlardan keng foydalandik.

Kasb tanlashga yo'llash ishlarining mazmunini tanlashning mazkur mezonini amalga oshirishda darsdan tashqari mashg'ulotlarning ommaviy shakli eng maqbul yo'nalish ekanligi tajriba - sinov ishlari jarayonida o'z tasdig'ini topdi. Jumladan, bizning tajriba - sinov maydonchalari bo'lgan Samarqand viloyati Kattaqurg'on tumani Kattaqurg'on shaxridagi Yog' moy ishlab chiqarish zavodi, "Kattaqurg'on paxta tozalash qayta ishlash" zavodiga uyushtirgan sayoxatlarimiz ularni mahalliy kasblarga yo'naltirishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Sayoxat jarayonida o'quvchilar o'zlari tanishgan korxonalar va muassasalar uchun slesarlar, duradgor ustalar, santexniklar, elektr va gaz payvandchilar, labarantlar, preslovchilar kasb ta'limi o'qituvchilari zarurligi va bu kasb egalarining mehnat sharoitlari bilan yaqindan tanishdilar.

O'zbekistonning agrar mamlakat ekanligi e'tiborga olinsa, o'quvchilarga qishloq xo'jaligiga oid kasblarga yo'naltirish muammosi naqadar dolzarb ekanligi yaqqol namoyon bo'ladi. O'qituvchining o'quvchilarda yerga omilkorlik bilan qarash hissini shakllantirishi, qishloq xo'jaligidagi mehnat to'g'risida to'g'ri tasavvur berishi, o'z mehnati va o'z jamoasi mehnati natijalaridan xursand bo'lishni o'rgatishi muhimdir. Shu boisdan ishni shunday rejalashtirish kerakki, bolalar chorva mollarni parvarish qiladigan, xosilni yig'ishtirib oladigan, mehnat natijalarini hisob - kitob qiladigan bo'lsinlar. Bunday hollarda bolalarning ishga qiziqishi kuchayadi va kasbga yo'naltirish ishi alohida mazmun kasb etadi.

Agar mahalliy kasblarga yo'naltirish bilan bogliq ishlar faqat shiorlarga tayanib tashkil qilinsa, hech qanday samara bermaydi. Chaqiriqlar muayyan ishlar bilan hamohang bo'lishi kerak. Yuqorida aytilganlardan ko'rinib turibdiki, darsdan tashqari ish ayni shunday ishlardan iboratdir. Ularga tarbiyalovchi go'yo berish lozim. Buning uchun darsdan tashqari ishning maqsadlari shunday ifodalanishi kerakki, o'quvchilar o'z shaxsiy sifatlari va jamiyat extiyojlarini o'zaro uzviy

bog'lay olsinlar, ularning tafakkuri rivojlanishi, o'z faoliyati natijasi o'quvchining faqat ularning o'zigagina emas, balki jamiyatga xam foyda keltirishini, sinfdan tashqari ishda ishtirok etish, jamiyat qurilishiga shaxsiy hissa qo'shish uchun yaxshi tayyorgarlik ekanligini tushunib yetsinlar. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarni boshqarishda o'qituvchining ta'limni foydali mexnat bilan qo'shib olib borish, texnik ijodkorlikni, politexnik ta'limni va kasb tanlashga yo'llash ishini avtomatik ravishda rivojlantirish orqaligina erishish mumkin, deb o'ylash noto'g'ri, albatta. Bu holda mexnatning tarbiyalovchi, kasbga yo'naltiruvchi roli pasayadi. Binobarin o'qituvchi mashg'ulotning qanday shakli eng samarali bo'lishini o'ylab ko'rishi va uni darsdan tashqari ishda qo'llashi zarur. Faqat ana shundagina sinfdan dan tashqari mashg'ulotlarda kasb tanlashga yo'llash ishi zarur darajada amalga oshirilishi mumkin.

3. Bo'lajak kasb turi bilan bog'liq faoliyatning mazmuni va tuzilmasini asoslash.

Umumiy ta'lim maktablarida, zavod va fabrikalarda, o'quv yurtlarida kasbga yo'naltirish ishlarini o'tkazish zaruriyatini turmushning o'zi taqozo etmokda. Bu holat bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida kasb - korlik bozori va u bilan bog'liq raqobatning yuzaga kelishi bilan chambarchas bog'liq. Respublikamizda sanoatni rivojlantirishga davlat miqyosida e'tibor qaratilayotganligi natijasida O'zbekistonning o'zida yaqin kelajakda bir necha yangi sanoat, qishloq xo'jalik obyektlari paydo bo'ldi va mavjudlari kengaytirildi, ularda mehnat faoliyatining yangi turlari vujudga keltirildi. Yangi kasblar va mutaxassisliklar - metrosozlar, binokorlar, keng profildagi kasblar - paxtakor - mexanizator, chorvador-operator, yengil va og'ir sanoatda eng yangi, zamonaviy kasblar ommalashib qolgan bo'lib, ular O'zbekistonda xalq xo'jaligi tarmoqlarini belgilab bermoqda. Yangi kasblar va mutaxassisliklar soni yil sayin ko'payib bormoqda. Har qanday kasbda eng muhimi - uning mehnat

mazmuniga ega bo'lishidir. Shu boisdan mehnatsevarlikni, yaxshi urf-odatlarini tarbiyalash va ularni mehnat jo'shqinligiga ko'chirish bolalarni kasb tanlashga tayyorlashning bosh negizidir. Oilada bolani mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash odatda maktabgacha bo'lgan yoshdan boshlanadi. Ana shu paytdan e'tiboran bolalarni bo'lg'usi kasbni tanlashga tayyorlash amalga oshirilishi lozim. Bunda bolalarning qiziqishlari, mayllari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini muntazam ravishda o'rganish zarur.

4.O'quvchiningo'uzi yo'naltirilayotgan kasb obyektining xususiyatlari va vositalari to'g'risida yetarli ma'lumotga ega bo'lishligi.

O'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash ishlarining mazmunini tanlashda uning amaliy muximligi, qiyinlik darajasi, murakkabligi, tahsil oluvchilarning tayyorgarlik darajasi va imkoniyatlari mosligi, ajratilgan o'quv vaqtiga mushtarakligi, didaktik va kasbiy ta'limning xususiy barcha tamoyillariga, ta'lim-tarbiya jarayonining qonuniyatlariga, o'quv muassasalarining moddiy-texnik ta'minoti darajasiga mosligi kabilarni hisobga olish zarur. Kasbga yo'naltirishni shakllantirish kasbiy axborot va ta'lim-tarbiya; o'quvchi qiziqishlarini o'rganib borish va mahorat bilan o'stirish; kasbiy maslahat; kasb tanlovi; maishiy-kasbiy moslashish kabi vositalarni o'z ichiga oladi. Ushbu vositalar kasbga yo'naltirish mazmunining asosini tashkil etadi.

XULOSA

Respublikamiz o'zining mustaqil taraqqiyotiga erishgach 1997 - yil 29 avgustda «Ta'lim to'g'risida» gi qonun, «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» qabul qilindi. Bu muhim xujjatning asosiy maqsadi, ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, undan o'tmishdan qolgan mafkuraviy qarash va sarqitlardan to'la xalos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlashning milliy tizimini yaratishdan iboratdir.

Shuningdek, ta'limda bir qator ijobiy o'zgarishlar yuz bermoqda hamda ta'limni amaliyot bilan bog'lash, bundan tashqari, fan yutuqlarini ishlab chiqarishga qo'llash ilgari surilmoqda. Ta'lim jarayoniga ilg'or pedagogik texnologiyalarni, qo'llash, shu bilan bir qatorda ta'lim samaradorligini oshirish uchun o'qitishda muammoli ta'lim metodidan, inavatsion texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirishga yaqindan yordam berishi tabiiydir. Yuqoridagilarni ijobiy hal qilishda har bir o'qituvchi sinfdan tashqari mashg'ulotlardan birini o'z imkoniyatidan kelib chiqqan holda tashkil eta bilishi lozim deb uylaymiz. Demak har bir bitiruv malakaviy ishlar talaba uchun ilmiy ijodiy izlanishga qadam qo'yish demakdir. Bundan tashqari, talabalar ilmiy manbalar bilan ishlash, ularni tahlil qilish ko'nikma va malakalariga ega bo'ladilar.

Biz o'z malakaviy bitiruv ishimizda sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilish texnologiyalari xaqida fikr bildirganmiz hamda ta'lim – tarbiyaviy axamiyati, pedagogik asoslari, o'quvchilarni kasb – hunarga yo'naltirishda sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tutgan o'rni, texnik ijodkorlikka oid tugaraklar tashkil qilish usullarini nazariy va amaliy jihatdan ilmiy asosda o'rganishga harakat qilingan. Shuningdek ishning ikkinchi bobida umumiy ta'lim maktablarida tashkil qilinayotgan sinfdan tashqari mashg'ulotlarning texnologik asoslari uning metodikasiga keng o'rin ajratilgan. Xaqiqandan ham, kasb – hunar kollejlarda

tugaraklar tashkl qilish usullari bir qancha maktabda duradgorlik tugaragini tashkil qilish faoliyati yaxshigina yoritib berilgan. Biz ishlayotgan ilm dargohida o'zim tomonidan tashkil qilingan sinfdan tashqari ishlar ya'ni tugarakni tashkil etish texnologiyasi asosida bir qancha tavsiyanomalar ko'rsatmalar berib ish olib bordik . Bunday olib brogan ishimga mening ilmiy raxbarim dotsent O. Uzoqovning metodik jixatdan yordam berishi sababli ijobiy natijalarga erishdik.

Yuqoridagi fiklardan kelib chiqqan holda bizning nazarimizda darsimiz samaradorligi ma'lum bir ma'noda o'sdi va yoshlarimizni o'zlari tanlagan kasblarga ancha qiziqishi oshganligi sezilib turdi. Demak tadqiqot ishimiz imliy uslubiy **y a n g i l i g i** umumiy ta'lim maktablarida mehnat ta'limidan tashkil qilinayotgan sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarni kasb – hunarga yo'llash texnologiyalaridan foydalangan holda dars samaradorligini oshirishi bo'lsa shu bilan bir qatorda o'quvchilarda ijodiy fikirlashning o'sishi, texnik ijodkorligi shakallana boradi va ongli kasb tanlashga yo'llagan bo'lamiz

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I.A. O'zbekistan XXI asrga intilmoqda.-T.: «O'zbekiston»,
1999. -376.
2. Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori: O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. - T.: «Sharq», 1997. - 63 b.
3. Vorobyov A.I. Mexnat ta'limi va kasb tanlashga yo'llash metodikasi. - T.: O'qituvchi, 1980. - 208 b
4. Kasb tanlashga yo'llash. / S.Boltaboyev, R.G.Mullaxmetov, V.N.Sattorov. -Toshkent.: 2000.
- 5-Magzumov P.T. O'quvchilarni mexnatga va kasb tanlashga tayyorlash. - T.: O'qituvchi, 1991.-206 b.
6. Mehnat ta'limi metodikasi (D.A.Txorjevskiy taxriri ostida).
T.:O'qituvchi, 1987.-80b.
7. Pedagogika. / A.Q.Munavvarovning umumiy taxriri ostida.
T.:O'qituvchi, 1996, -200 b.
8. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.]. Umumiy o'rta ta'lim maktablari va maktabdan tashqari muassasalar to'garak raxbarlari uchun namunaviy dasturlar. T.: Nizomiy nomidagi TDPU., 2003. 21 b.
9. Sharipov Sh.S. Maktab o'quvchilari ijodkorlik faoliyatini tashkil qilish usullari. «Xalq ta'limi» jurnali. 2003 yil № 4.
10. Shodiyev N.Sh. Studentlarga o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash ishlarini o'rgatish.-T.: O'qituvchi, 1987.-2326
11. Shodiyev N.Sh. Qishloq maktablarida umumiy ta'lim fanlarini o'rganishda o'quvchilarni meliorasiya kasblariga yo'llash. T.: "Ukituvchi," 1978.- 112 b.
13. Shodiyev N.Sh. Qishloq xo'jalik ishchi kasblari. T.: O'qituvchi. 1981. 17 b.
14. Uzoqov O. Kasb-hunar kollejlari sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilish metodikasi. Samarqand.: 2007 yil

M u n d a r i j a

KIRISH.....	3
I–BOB. O’quvchilarni kasb - hunarga yo’naltirish ishlarini tashkillashtirishda sinfdan tashqari mashg’ulotlarning ahamiyati	9
1.1 Sinfdan tashqari mashg’ulotlarning ta’lim – tarbiyaviy ahamiyati	9
1.2 Sinfdan tashqari mashg’ulotlarni tashkil qilishning pedagogik asoslari	15
1.3. O’quvchilarni kasb - hunarga yo’naltirishishlda sinfdan tashqari mashg’ulotlarning tutgan urni	19
1.4. Texnik ijodkorlikka – oid to’garaklar tashkil qilishning nazariy asoslari	25
II- BOB. Sinfdan tashqari mashg’ulotlar jarayonida o’quvchilarni kasb - hunarga yo’llash texnologiyasi	27
2.1. Umumiy o’rta ta’lim maktablarida o’quvchilarni kasb-hunarga yo’llashni takomillashtirish texnologiyasi	27
2.2. Sinfdan tashqari mashg’ulotlarni tashkil qilish bilan o’quvchilarni kasb – hunarga yo’llash uyg’unligi	39
2.3. Kasb – hunarga yo’llash ishlarini tashkil qilishda sinfdan tashqari mashg’ulotlar mazmunini tanlashning mezonlari.....	47
Xulosa.	53
Adabiyotlar ro’yxati	55